

Johanna Perkiö

PERUSTULO SOSIAALISENA OSINKONA

VASEMMISTOFOORUMI RY - RAPORTTEJA 1/2020

Johanna Perkiö

PERUSTULO SOSIAALISENA OSINKONA

Ajatuspaja Vasemmistofoorumin Raportteja-sarjassa julkaistaan selvityksiä ja tutkimuksia yhteiskunnallisista aiheista. Sarjan tarkoituksena on tuottaa tietoa päätöksenteon pohjaksi, nostaa tärkeitä ilmiöitä julkiseen keskusteluun sekä esittää toimenpiteitä havaittujen ongelmien ratkaisemiseksi.

Johanna Perkiö: Perustulo sosiaalisena osinkona

Vasemmistofoorumi ry – Raportteja 1/2020

© Johanna Perkiö/Vasemmistofoorumi

Kannen kuva: Evan Kilgore / CC BY 2.0 / Flickr

ISBN 978-952-7206-16-4 (nid)

ISBN 978-952-7206-17-1 (pdf)

ISSN 2670-188X (painettu)

ISSN 2670-1898 (verkkojulkaisu)

Paino: Lähettämö Oy

Julkaisija: Vasemmistofoorumi ry | Helsinki | www.vasemmistofoorumi.fi

Sisältö

Tiivistelmä	4
1 Johdanto	6
2 Perustulo sosiaalisena osinkona: lyhyt historia	9
3 Miksi uudenlaista tulonjakoa tarvitaan?	13
4 Sosiaalinen osinko ekologisen jälleenrakennuksen välineenä	17
5 Mikä on yhteistä?	21
6 Sosiaalisen osingon toteutus kansallisena tai ylikansallisena ratkaisuna	26
7 Vaihtoehtoja sosiaalisen osingon toteuttamiseen	35
8 Sosiaalinen osinko ja sosiaaliturva	40
9 Lopuksi	43
Lähteitä	45

Tiivistelmä

Raportti esittelee idean perustulosta sosiaalisena osinkona. Sosiaalinen osinko tarkoittaa perustulon tavoin jokaiselle ilman ehtoja maksettavaa säännöllistä rahasummaa. Erona perinteisempiin perustulomalleihin on, että sosiaalinen osinko voidaan toteuttaa sosiaaliturvaa täydentävänä ylimääräisenä tulonsiirtona ja se rahoitetaan lähtökohtaisesti erilaisilla yhteisten resurssien käyttöön kohdistuvilla veroilla ja maksuilla.

Sosiaalinen osinko voidaan ymmärtää kaikille kuuluvana osuutena kansakunnan taloudellisesta menestyksestä tai yhteiseksi katsotuista resursseista. Se takaisi jokaiselle ihmiselle luovuttamattoman oikeuden hyötyä taloudellisesti sellaisista resursseista, jotka voidaan mieltää yhteiseksi omaisuudeksi. Tällaiset resurssit voivat olla materiaalisia (esimerkiksi ekosysteemit ja luonnonvarat) tai aineettomia (esimerkiksi ihmiskunnan yhteinen tiedollinen ja kulttuurinen perintö).

Sosiaalisen osingon keskeinen tehtävä olisi tasata taloudellista eriarvoisuutta globaalien ympäristökriisin, talouskriisin ja varallisuuserojen kärjistymisen oloissa. Sosiaalinen osinko voisi olla keino kytkeä tasaisempi resurssien-

jako osaksi siirtymää kohti ekologisesti kestävästä talousmallista. Parantamalla erityisesti pienituloisten toimeentuloa se tukisi ihmisiä talouden rakennemuutoksessa. Sosiaalisten osinkojen jaon voisi toteuttaa joko kansallisella tai ylikansallisella tasolla. Euroopan unionin tasolla toteutettuna se auttaisi kytkemään sosiaalisen ulottuvuuden osaksi ekologista siirtymää. Samalla se tukisi uudenlaisia talouden organisoinnin kokeiluja ja malleja niin yksilöiden kuin koko yhteiskunnan tasolla.

Sosiaalinen osinko tarjoaa yhtäältä perinteisestä sosiaaliturvakeskustelusta poikkeavan näkökulman perustuloon ja toisaalta mallin kokonaan uudennaiselle instituutiolle. Se ei olisi työlle vaihtoehtoinen tai alisteinen tulojaon muoto, vaan uudennainen tapa jakaa taloudellisia resursseja teollisen yhteiskunnan vanhojen kategorioiden ulkopuolella.

Sosiaalinen osinko voidaan toteuttaa joko sosiaaliturvauudistuksen osana tai kokonaan irrallaan nykyisistä sosiaaliturvan järjestelmistä ja niiden uudistamisesta. Osinkojen rahoitus voi tulla monesta lähteestä, esimerkiksi perimällä maksuja tai veroja yhteisiksi katsottujen resurssien käytöstä tai ekologisen haitan aiheuttamisesta. Niitä voidaan

rahoittaa myös verottamalla varallisuutta. Jos sosiaalinen osinko maksettaisiin sosiaaliturvan lisänä, sen taso voisi olla ainakin käyttöönottoaiheessa melko alhainenkin. Sitä olisi myös mahdollista varioida taloudellisten suhdanteiden mukaan.

Raportti kartoittaa sosiaalisesta osingosta käytyä keskustelua sekä vaihtoehtoisia tapoja

sosiaalisen osingon toteuttamiseen. Sosiaalisen osingon periaatteilla toimivat esimerkiksi Yhdysvalloissa Alaskan osavaltiossa kansallisesta öljyrahastosta vuosittain maksettava resurssiosinko sekä Kanadan ja Sveitsin toteuttamat tasoltaan melko vaatimattomat hii-liveroista maksettavat hiiliosingot. Raportin tarkoitus on toimia keskustelunavauksena sosiaalisen osingon toteuttamisvaihtoehtoista.

Koronaviruksen aiheuttama talouskriisi on nostanut perustulon jälleen keskusteluihin Suomessa ja muualla maailmassa. Pandemia osoitti nykyisten sosiaaliturvajärjestelmien vajavaisen kyvyn turvata ihmisten toimeentulo tilanteessa, jossa äkillinen kriisi ajaa yllättäen suuren joukon ihmisiä taloudelliseen ahdinkoon. Useat maat ovat helppotaneet tulonsa menettäneiden ja pienituloisten toimeentulo-ongelmia tulonsiirroin. Ainakin Hongkongin¹ ja Japanin² hallitukset ovat ilmoittaneet jakavansa kansalaisilleen tilapäistä ”helikopterirahaa”. Espanja ehti jo ilmoittaa ottavansa käyttöön perustulon³, joka kuitenkin pienituloisille suunnattuna vastaa toteutustavaltaan enemmän perinteisempiä vähimmäisturvan muotoja.

Perustulo tarkoittaa universaalia, kaikille henkilökohtaisesti ja ilman ehtoja maksettavaa etuutta⁴. Perustulo voidaan toteuttaa monin erilaisin tavoin. Suomessa perustulosta ja sen sukulaideoista on keskusteltu jo vuosikymmeniä. Vuosina 2017-2018 Juha Sipilän hallitus toteutti maailmalla mainetta

niittäneen perustulokokeilun. Perustulosta on Suomessa keskusteltu yleensä sosiaaliturvan uudistuksena, jolloin osa sosiaalietuuksista korvattaisiin kaikille maksettavalla tasasuuruuisella tulonsiirrolla. Tuloverotusta kiristettäisiin siten, että perustulo perittäisiin keski- ja suurituloisilta asteittain takaisin verotuksessa. Sosiaaliturvan uudistuksena perustulon pääasiallisena tehtävänä on nähty olevan korjata nykyisen etuusjärjestelmän ongelmia, kuten byrokratiaa, välinputoamisia ja kannustinloukkuja. Perustulovaihtoehto on mukana myös Sanna Marinin hallituksen nimittämän sosiaaliturvan uudistuskomitean⁵ työssä. Suurin osa puolueista kuitenkin suhtautuu varauksellisesti vastikkeettomaan sosiaaliturvaan⁶.

Tässä raportissa otetaan perustuloon perinteisestä sosiaaliturva-ajattelusta poikkeava näkökulma. Sosiaaliturvauudistuksen sijasta perustuloa lähestytään sosiaalisena osinkona (englanniksi social dividend), eli uudenaikaisena tulonjaon välineenä. Sosiaalisen osingon viitekehyksessä perustulo näyttyy kaikille kuuluvana osuutena kansakunnan taloudelli-

1 South China Morning Post, 26.2.2020.

2 Nikkei Asian Review 16.4.2020.

3 Independent 6.4.2020.

4 BIEN: About basic income.

5 Sosiaali- ja terveysministeriö: Sosiaaliturvauudistus.

6 Yle 22.11.2018.

sesta menestyksestä tai yhteisiksi katsottuista resursseista. Tällainen näkökulma perustuloon on ollut yleinen useissa historiallisissa teksteissä sekä perustulosta käytävässä sosiaalifilosofisessa keskustelussa. Sosiaalisena osinkona perustulo takaisi jokaiselle ihmiselle luovuttamattoman oikeuden hyötyä taloudellisesti sellaisista resursseista, jotka voidaan mieltää ihmiskunnan tai kansakunnan yhteisiksi. Tällaiset resurssit voivat olla materiaalisia (esimerkiksi ekosysteemit ja luonnonvarat) tai aineettomia (esimerkiksi ihmiskunnan yhteinen tiedollinen ja kulttuurinen perintö).

Ympäristöongelmien kärjistyminen, varallisuuden äärimmäinen keskittyminen, työn murros ja globaalin pandemian kaltaiset enakoimattomat uhat luovat painetta paitsi nykyisten instituutioiden rakenteiden perustavanlaatuisen uudistamiseen, myös uudenlaisten instituutioiden rakentamiseen. Sosiaalinen osinko tarjoaa paitsi toisenlaisen näkökulman perustuloon, myös mallin kokonaan uudentalaiselle instituutiolle.

Sosiaalinen osinko olisi instituutio, joka jakaisi taloudellista hyötyä perinteisten markkina-suhteiden ulkopuolella. Se olisi mahdollista toteuttaa joko sosiaaliturvan uudistuksen osana tai siitä täysin irrallaan. Sosiaalinen osinko voisi täydentää niin perinteistä harkinnanvaraista sosiaaliturvaa kuin sosiaaliturvauudistuksena toteutettua perustulon tai negatiivisen tuloveron⁷ mallia. Sosiaalisia

7 Negatiivinen tulovero on verotuksen ja automaattisen tulotuen yhdistelmä, jossa tietyn tulorajan alle jääville maksetaan tulonsiirto, jonka taso pienenee asteittain henkilön tulojen noustessa. Negatiivinen tulovero muistuttaa läheisesti perustuloa, ja laskennallisesti mallit voivat johtaa hyvin samanlaisiin lopputuloksiin. Niiden välillä on kuitenkin keskeinen periaatteellinen ero. Siinä missä negatiivinen tulovero maksetaan ainoastaan pienituloisille, perustulo ei eksplisiittisesti erottele ”maksajia” ja ”saajia”, vaikka käytännössä osa ihmisistä olisikin järjestelmän nettomaksajia ja osa taas hyötyisi tulonsiirrosta muita

osinkoja hallinnoiva ja jakava instituutio voisi toimia joko kansallisella tai ylikansallisella tasolla, tai päällekkäisiä järjestelmiä voitaisiin toteuttaa eri tasoilla. Lähtökohtaisesti sekä osinkojen rahoitus että niiden jakaminen olisivat erillisiä nykyisistä julkisen talouden instituutioista, mutta periaatteessa sosiaalisia osinkoja voitaisiin jakaa myös nykyisten verotuksen ja tulonjaon järjestelmien puitteissa. Joka tapauksessa sosiaalisten osinkojen rahoitus olisi välttämätöntä järjestää siten, ettei se söisi sosiaaliturvan tai palvelujen rahoitus pohjaa.

Sosiaalisten osinkojen rahoitus voitaisiin kerätä useista lähteistä, esimerkiksi perimällä veroja tai maksuja yhteiseksi katsottujen resurssien käytöstä, ekologisilla haittaveroilla tai varallisuutta verottamalla. Osinkojärjestelmän rahoituksen suunnittelussa keskeisenä periaatteena tulisi olla ekologinen ohjausvaikutus⁸, joka toteutettaisiin veroin tai maksuin niin, että taloudellinen eriarvoisuus vähenisi.

Tämän raportin tarkoituksena on kartoittaa perustulosta sosiaalisena osinkona käytyä keskustelua sekä vaihtoehtoisia tapoja sosiaalisen osingon toteuttamiseen. Koska sosiaalisen osingon idea on Suomessa vielä melko tuntematon, selvityksen ensisijainen tehtävä on toimia keskustelunavauksena.

Raportissa käsitellään sekä sosiaalista osinkoa ideana että mahdollisia institutionaalisia järjestelyjä sosiaalisten osinkojen toteuttamiseen. Selvitys on toteutettu ajatuspaja Vasemmistofoorumin tutkimushankkeena ajalla 1.11.2019–30.4.2020. Pääasiallisena aineistona on käytetty perustuloa osinkonäkökulmasta käsittelevää kirjallisuutta sekä erilaisia ehdo-

enemmän.

8 Tuotannon ja kulutuksen ohjaaminen taloudellisin kannustein irti fossiilista polttoaineista ja kohti vähän luonnonvaroja kuluttavia ja ympäristöystävällisiä tuotantomenetelmiä.

tuksia ja malleja sosiaalisten osinkojen toteuttamiseksi. Raportin käsikirjoitusta ovat sen eri vaiheissa kommentoineet Valtteri Aaltonen (väitöskirjatutkija, Jyväskylän yliopisto), Teppo Eskelinen (yliopistonlehtori, Jyväskylän yliopisto), Lauri Finér (veroasiantuntija), Tuuli Hirvilampi (yliopistotutkija, Tampereen yliopisto), Antero Honkasalo (professori), Eeva Jokinen (professori, Itä-Suomen yliopisto), Jouko Kajanoja (dosentti, Helsingin yliopisto) ja Jukka Peltokoski (koulutustuottaja, KSL-opintokeskus). Kirjoittaja vastaa lopullisesta tekstistä sekä siihen mahdollisesti jääneistä virheistä.

Raportti lähtee liikkeelle lyhyellä katsauksella perustuloidean historiaan erityisesti

sosiaalisen osingon näkökulmasta. Historiakatsauksen jälkeen perehdytään erilaisiin perusteluihin sosiaaliselle osingolle tulonjaon uudistamisen ja ekologisen jälleenrakennuksen välineenä sekä pohditaan sitä, mitkä ovat sellaisia yhteisresursseja, joiden hyödyntämisestä voisi periä maksua osinkojen rahoittamiseen. Tämän jälkeen luodaan katsaus konkreettisiin ehdotuksiin ja malleihin sosiaalisten osinkojen toteuttamiseksi. Lopussa pohditaan vaihtoehtoja sosiaalisten osinkojen toteuttamiseen ja rahoittamiseen kansallisella, Euroopan unionin tai globaalilla tasolla.

2

Perustulo sosiaalisena osinkona: lyhyt historia

Ensimmäinen perustuloa lähelle tuleva visio löytyy filosofi Thomas Moren (1478–1535) teoksesta *Utopia* (1516), jossa More hahmoteli tasa-arvoista ihanneyhteiskuntaa. Konkreettisemmän ehdotuksen rahamääräisenä maksettavasta universaalista ja vastikkeettomasta tulosta teki Thomas Paine (1737–1809), keskeinen hahmo Yhdysvaltain itsenäisyysjulistuksessa ja Ranskan vallankumouksessa. Vuonna 1796 ilmestyneessä pamfletissaan *Agrarian Justice* Paine ehdotti, että kaikille 21 vuotta täyttävälle henkilölle maksettaisiin kertaluonteinen 15 punnan suuruinen rahasumma, jonka avulla esimerkiksi nuori pari voisi hankkia lehmän ja työvälaineet muutaman maa-aarin viljelemiseen. Tämän lisäksi kaikki 50 vuotta täyttäneet olisivat oikeutettuja 10 punnan suuruiseen vuosittaiseen osinkoon.⁹

Painen ehdotus perustui hyvin erilaiselle logikalle kuin nykyisin tunnettujen sosiaaliturvan muotojen historiallinen kehitys. Nykyisten sosiaaliturvajärjestelmien juuret ovat yhtäältä kirkkojen ja kuntien hoitamassa hyväntekeväisyyteen pohjautuvassa köyhäinavussa, jossa tuensaajien elämä oli tiukkaan kontrolloitua,

ja toisaalta teollistumisen myötä kehittyneissä työläisten keskinäiseen apuun perustuneissa vakuutuslaitoksissa, joihin tietyn ammattikunnan edustajat maksoivat siivun tuloistaan, ja joista he vastaavasti saivat turvaa silloin, kun työnteko ei syystä tai toisesta ollut mahdollista¹⁰. Painen esittämä sosiaalisen osingon ajatus kytkeytyi yhteiskäytössä olleiden maiden yksityistämiseen liittyviin kiistoihin. 1700-1800-lukujen taitteessa ei vielä osattu ennustaa maatalouden tuottavuuden huimaa kasvua teknologisen kehityksen ja fossiilienergian ansiosta, joten (viljelys)maasta arveltiin tulevan niukka resurssi, jonka hinta nousisi hyvin korkeaksi¹¹. Painen näkemyksen mukaan maa oli ihmiskunnan yhteistä omaisuutta, johon jokaisella ihmisellä oli luovuttamaton oikeus. Maanomistajat olisivat oikeutettuja pitämään maahan tekemiensä investointien tuoton, mutta muokkaamattomassa muodossaan maa oli kaikkien yhteistä omaisuutta, jonka käytöstä heidän tulisi maksaa muille hyvitystä. Maanomistajien maksamien ”maavuokrien” (ground-rents) pohjalta luotaisiin kansallinen rahasto, josta maksettaisiin yh-

9 Paine, 1796; Van Parijs & Vanderborght, 2017, 70-71.

10 Esping-Andersen, 1990; Van Parijs & Vanderborght, 2017, 52-66.

11 Piketty, 2016, 17-18.

täläiset osingot kaikille, myös maanomistajille itselleen.¹²

1700-luvun lopulta 1900-luvun alkuun useat eurooppalaiset ajattelijat tekivät ehdotuksia, jotka olivat hyvin samankaltaisia kuin Painen ajatus sosiaalisesta osingosta¹³. Keskeistä näille ehdotuksille oli, että maksettava etuus nähtiin oikeudenmukaisena siivuna jostain sellaisesta taloudellista hyötyä tuottavasta resurssista, joka voitiin katsoa kansakunnan tai ihmiskunnan yhteiseksi omaisuudeksi. Samoihin aikoihin Painen kanssa englantilainen opettaja ja aktivisti Thomas Spence (1750-1814) esitti oman ehdotuksensa perustuloa muistuttavasta järjestelmästä. Ehdotuksen mukaan kaiken maa- ja kiinteistöomaisuuden hallinta tulisi uskoa kunnallisille ”naisten komiteoille”. Omaisuuden käytöstä päätettäisiin huutokaupalla ja yleisten kustannusten kattamisen jälkeen ylijäävät tuotot jaettaisiin tasan kaikille pitäjän asukkaille sukupuolesta, siviilisäädystä, syntyperästä, iästä ja varallisuudesta riippumatta¹⁴. Sosialisti Joseph Charlier (1816-1896) puolestaan ehdotti kansallisen tason ”alueellista osinkoa” (territorial dividend). Charlierin mukaan yksityinen maanomistus ei ollut oikeudenmukaista, joten valtion tulisi omistaa kaikki maat ja niillä olevat rakennukset ja periä niiden käytöstä vuokraa, josta jaettaisiin osinkoa kaikille maan ”alkuperäisille” asukkaille. Charlier arveli ehdotuksensa poistavan köyhyyden sekä muuttavan merkittävästi työn ja pääoman välisiä voimasuhteita: työntekijän ei enää tarvitsisi nöyrytyä pääomalle, vaan työpaikaneuvottelut voitaisiin käydä tasavertaiselta pohjalta.¹⁵ Varhaisia perustulon suuntaisia ehdotuksia tekivät myös muun muassa filosofi ja taloustieteilijä John Stuart Mill (1806-1873),

sosialisti Charles Fourier (1772-1837) sekä filosofi Bertrand Russell (1872-1970)¹⁶.

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen sosiaalisen osingon idea politisoitui Isossa-Britanniassa. Samankaltaisista ehdotuksista käytettiin eri termejä¹⁷, mutta yleisesti ehdotukset ymmärrettiin jokaiselle kansalaiselle maksettavina siivuina kansantulosta¹⁸. Tunnetuin uudistusten ajaja oli majuri Clifford H. Douglas (1879-1952), jonka ehdotus oli sodasta kärsineen maan talouden elvyttäminen maksamalla kaikille kotitalouksille kuukausittainen ”kansallinen osinko”, joka kotitalouksien ostovoimaa parantamalla nostaisi kulutuskysyntää maan kasvavan teollisuuden tahkoamille tuotteille. Ehdotuksen ympärille muodostui liike, joka ajoi sen toteuttamista Britanniassa ja Kanadassa. Yksi tunnetuimmista uudistusta kannattaneista henkilöistä oli taloustieteilijä George D. H. Cole (1889-1959), joka kutsui omaa ehdotustaan nimillä sosiaalinen osinko (social dividend) ja perustulo (basic income). Colen perusteluiden mukaan tulot tulisi jakaa osittain palkkana työstä ja osittain suorina tulonsiirtoina valtiolta jokaiselle kansalaiselle, eli sosiaalisina osinkoina. Tämä antaisi jokaiselle kansalaiselle osuuden tuotantovoimien yhteisestä perinnöstä. Osingon suuruus tulisi Colen mukaan säätää sellaiseksi, että se kattaisi jokaisen vähimmäistarpeet.¹⁹ Keskustelu sosiaalisesta osingosta kuitenkin sammui, kun brittiläistä hyvinvointivaltiota ryhdyttiin rakentamaan William Beveridgen viitoittamalla tiellä. Viimeisen yrityksen perustulomallin puolesta teki liberaalipoliitikko Lady Juliet Rhys-Williams (1898-1964) osana ehdotustaan ”uudesta yhteiskuntasopimuksesta”.

16 Van Parijs & Vanderborght, 2017, 75-78.

17 Englanninkielisessä keskustelussa esiintyivät ainakin termit ”state bonus”, ”social credit” ja ”social dividend”.

18 Van Parijs & Vanderborght, 2017, 78-82.

19 Van Parijs & Vanderborght, 2017, 79-81.

12 Van Parijs & Vanderborght, 2017, 70-71.

13 Cunliffe & Erreygers, 2004; Van Parijs & Vanderborght, 2017, 72-78.

14 Van Parijs & Vanderborght, 2017, 72.

15 Van Parijs & Vanderborght, 2017, 74-75.

Myös tunnettu englantilainen taloustieteilijä James Meade (1907-1995) käsitteli perustuloa sosiaalisena osinkona useissa kirjoituksissaan osana oikeudenmukaista ja tehokkaasti toimivaa taloutta²⁰.

Useimpia varhaisia perustuloa muistuttavia ehdotuksia yhdisti se, että etuus ymmärrettiin kaikille kuuluvana oikeudenmukaisena siivuna ”yhteiseksi” katsotuista taloudellisista resursseista. Tämä on merkittävä ero suhteessa köyhäinavusta kehittyneisiin vähimmäisturvajärjestelmiin, joiden tehtävä on auttaa elämässään epäonnea kohdanneita yksilöitä. Eri ajattelijoiden on ollut hiukan erilaisia painotuksia siinä, mitkä resurssit nähdään yhteiseksi ja millä logiikalla niistä saatavaa taloudellista hyötyä jaetaan. Sosiaalisen osingon idea esiintyy myös useissa tuoreemmissa perustuloa puoltavissa sosiaalifilosofisissa ja muissa akateemisissa teksteissä²¹. Tällä rationaliteetilla perustulo olisi pikemminkin tulojaon kuin sosiaaliturvan väline. Kuitenkin poliittisissa keskusteluissa niin Suomessa kuin muualla perustulo on yleensä mielletty uudenaikaisena sosiaaliturvana, joka toimisi nykyistä joustavammin epävarmoilla työmarkkinoilla ja huolehtisi siitä, ettei kukaan putoa sosiaaliturvan aukoista tai takerru byrokratian loukkuihin.

1960- ja 1970-luvuilla Yhdysvalloissa käytiin laajaa keskustelua ”tulotakuusta” (Guaranteed Annual Income). Sen eri muunnelmia kannattivat useat tuon ajan johtavat taloustieteilijät, esimerkiksi Robert Theobald, James Tobin, Milton Friedman ja John Kenneth Galbraith, liike-elämän edustajat sekä Martin Luther Kingin johtama mustien kansalaisoikeusliike. Ehdotukset nousivat politiikan asialistoille Lyndon B. Johnsonin, Richard Nixonin ja Jimmy Carterin presidenttikausilla. Eh-

dotusten mukaan kaikille pienituloisille olisi taattu oikeutena tietty vähimmäistulo työ- ja elämäntilanteesta riippumatta. Tutkija Brian Steenslandin mukaan ehdotus takuutulosta soti voimakkaasti perinteistä amerikkalaista sosiaaliturva-ajattelua vastaan, koska se ei erotellut köyhiä eri ryhmiin heidän oletetun työmoraalinsa perusteella (perinteisesti työssäkäyville ja työttömille köyhille oli omat järjestelmänsä)²². Vuosina 1968-1980 Yhdysvalloissa ja Kanadassa teetettiin yhteensä viisi laajaa kokeilua erilaisilla negatiivisen tuloveron mallin muunnelmilla²³. Tässä keskustelussa takuutulo ymmärrettiin sosiaalipolitiikan viitekehityksessä köyhyttä lieventävänä taattuna toimeentulona, eri tavoin kuin varhaisissa ehdotuksissa. Ehdotukset jäivät kuitenkin lopulta unohdetuksi lehdeksi historiankirjoihin.

Muutamien hiljaisten vuosikymmenten jälkeen ehdotus perustulosta nousi jälleen esille Euroopassa 1970-luvun lopulla. Perustulon puolesta ryhtyivät puhumaan muutamien akateemisten ajattelijain, poliitikoiden ja yhteiskunnallisten liikkeiden. 1980-luvulla perustulokeskustelua käytiin ainakin Alankomaissa, Tanskassa, Britanniassa ja Suomessa. Perustuloehdotus kytkeytyi laajempiin keskusteluihin teknologisen kehityksen aiheuttamasta täystyöllisyysyhteiskunnan kriisistä ja materiaalisen kulutuksen jatkuvaan kasvattamiseen pyrkivän elämäntavan ekologisesta kestäväydestä. Vuonna 1986 perustettiin tutkijoiden aloitteesta eurooppalainen perustuloverkosto BIEN (Basic Income European Network), jonka toiminta laajeni vuonna 2004 globaaliksi (Basic Income Earth Network)²⁴. 2000-luvun alussa perustulokeskustelua nostatti epävarmoissa työsuhteissa työskentelevien oikeuksia puolustanut eurooppalainen prekariaattiliike. Viimeisen vuosikymmenen aikana perustulo-

20 Van Parijs & Vanderborght, 2017, 81.

21 Esim. Van Parijs, 1995; Birnbaum, 2012; Standing, 2017; Van Parijs & Vanderborght, 2017.

22 Steensland, 2008.

23 Widerquist, 2019.

24 BIEN: About BIEN.

keskustelua on käyty entistä enemmän paitsi useissa Euroopan maissa, myös niin kutsutussa globaalissa etelässä²⁵. Perustulokokeiluja on toteutettu niin kansalaisjärjestöjen kuin paikallis- tai valtionhallinnon voimin ainakin Namibiassa, Intiassa, Keniassa, Alankomaisissa, Kanadassa ja Suomessa. Perustulo on myös

noussut keskusteluihin niin Davosin kansainvälisissä talousfoorumeissa kuin OECD:n²⁶, ILO:n²⁷ ja Maailmanpankin²⁸ selvityksissä. Näissä keskusteluissa perustuloa on yleensä käsitelty vaihtoehtona sosiaaliturvajärjestelmien uudistamiseen.

25 van der Veen & Grooth, 2000; Caputo, 2012; Murray & Pateman, 2012; Torry, 2019.

26 OECD, 2017.

27 Ortiz et al., 2018.

28 Gentilini et al., 2020.

3

Miksi uudenlaista tulonjakoa tarvitaan?

Taloudellisen eriarvoisuuden kärjistyminen on herättänyt kasvavaa huomiota viime aikoina. Työmarkkinat ovat jakaantumassa hyvin tienaaviin huippuosaajiin ja huonosti palkatuissa töissä sinnittelevään prekariaattiin²⁹. Samanaikaisesti globaalilla tasolla varallisuus keskittyy rajusti. Hyväntekeväisyysjärjestö Oxfamin vuonna 2017 julkaiseman raportin mukaan kahdeksan maailman rikkaimman henkilön omaisuus vastasi väestön köyhimmän puolikkaan, eli noin 3,6 miljardin ihmisen vaurautta³⁰. Järjestön mukaan vuonna 2019 miljardöörien yhteenlaskettu omaisuus kasvoi 2,5 miljardilla dollarilla joka päivä, kun taas maailman 3,8 miljardin köyhimmän ihmisen omaisuus puolestaan laski 11 prosentilla vuoden aikana³¹. Omistus keskittyy myös Suomessa. Tilastokeskuksen³² tutkimuksesta käy ilmi, kuinka varakkaimman kymmenyksen osuus nettovarallisuuden kokonaissummasta kasvoi vuodesta 1987 vuoteen 2016 37 prosentista 47 prosenttiin, kun taas kaikkien muiden osuus nettovarallisuudesta väheni³³. Vähävaraisim-

massa kymmenyksessä kotitalouksista nettovarallisuus oli vuonna 2016 negatiivista, eli velat ylittivät varat. Erityisesti suomalaisten rikkain promille on tehnyt irtioton muusta yhteiskunnasta³⁴.

Taloudellisen eriarvoisuuden kärjistymisen on huomionnut myös ranskalainen taloustieteilijä Thomas Piketty paljon kiinnostusta herättäneessä teoksessaan *Pääoma 2000-luvulla*. Teoksessaan Piketty kartoittaa tulo- ja varallisuuserojen historiallista kehitystä eri maissa. Pikettyn mukaan rikkaissa länsimaissa maailmansodat ja niiden jälkeen omak-suttu politiikka, erityisesti progressiivisen tuloverotuksen käyttöönotto ja hyvinvointivaltioinstituutioiden rakentaminen, kavensivat tehokkaasti taloudellista eriarvoisuutta³⁵. Perityn varallisuuden merkitys väheni ja työstä ja opiskelusta tuli ensi kertaa historiassa varmin tie huipulle³⁶. Rikkaan vähemmistön ja köyhän enemmistön väliin syntyi muka-

29 Ks. esim. Standing, 2011; Pulkka, 2017.

30 Oxfam, 2017.

31 Oxfam, 21.1.2019.

32 Suomen virallinen tilasto, 2016.

33 Tilastokeskuksen mukaan osa muutoksesta selittyy tilaston menetelmä- ja sisältömuutoksilla, mutta

nämä huomioiden voidaan kuitenkin sanoa, että pitkällä aikavälillä varakkaimman kymmenyksen osuus nettovaroista on kasvanut (Suomen virallinen tilasto, 2016).

34 Kantola & Kuusela, 2019.

35 Piketty, 2016, 19-20, 427-464.

36 Piketty, 2016, 223.

vasti toimeentuleva keskiluokka, johon yhä useampi köyhiin oloihin syntynyt onnistui kipuamaan.

Pikettyn eri maista keräämä aineisto osoittaa, kuinka 1970-luvulta alkaen tulo- ja varallisuuserot kääntyivät uudelleen rikkaissa maissa nopeaan kasvuun. Pikettyn mukaan eriarvoisuuden kasvua selittää yhtäältä uusliberaali talouspolitiikka, joka on muun muassa muuttanut veropolitiikkaa ja rahoitusmarkkinoiden sääntelyä sekä johtanut julkisen varallisuuden laajaan yksityistämiseen.³⁷ Toisaalta sitä selittävät rikkaiden maiden paluu hitaan talouskasvun aikaan, korkea säästämisaste, väestönkasvun hidastuminen ja yksityisen varallisuuden arvon kasvu. Varallisuusarvojen nousun rinnalla eriarvoisuutta tuottaa kaikkein suurimpien työtulojen raju irtautuminen muun väestön palkkakehityksestä³⁸. Vaikka suuryritysten johtajien palkat ovat karanneet kauas yleisen palkkakehityksen ulottumattomiin (etenkin Yhdysvalloissa), eniten eriarvoisuuden kasvua kuitenkin selittää omistuksen voimakas keskittyminen. Hitaan talouskasvun oloissa perityn varallisuuden merkitys kasvaa. Jos pääoman tuottoaste ylittää selvästi talouskasvun, menneisyydestä periytyvä varallisuus uusiutuu nopeammin kuin tuotanto ja tulot kasvavat. Tällöin pääoma keskittyy voimakkaasti. Pikettyn mukaan olemme tällä hetkellä matkalla kohti 1800-luvun yhteiskuntaa, jota hallitsi pieni koroilla ja perinnöllä elävä eliitti.³⁹

Vaikka suurimmat työtulot ovat tehneet irtioton muista, Pikettyn tutkimus osoittaa selkeästi, että varallisuuserot ja pääomatulojen erot ovat olleet kaikissa maissa kaikkina aikoina radikaalisti suurempia kuin palkkojen ja työtulojen erot koskaan. Pääomatulot jakautuvat äärimmäisen epätasaisesti ja kes-

kittyvät voimakkaasti. Tasa-arvoisimmissakin yhteiskunnissa varakkain kymmenys ja tämän ryhmän sisällä ylin prosentti muodostaa oman muista irrallisen maailmansa. Siinä missä monissa Euroopan maissa nykyisellään ylin kymmenys työtulojen saajista (palkansaajat ja ammatinharjoittajat) ansaitsee 25-30% ja alin puolikas 30% kaikista työtuloista, 2010-luvun alussa rikkain kymmenys omisti useimmissa Euroopan maissa noin 60% kansallisvarallisuudesta.⁴⁰ Väestön köyhimmän puolikkaan osuus kansallisvarallisuudesta taas on ollut kaikkina aikoina mitätön – parhaimmillaan alle 10% mutta yleensä alle 5%.⁴¹ Tilastokeskuksen⁴² mukaan Suomessa rikkain kymmenys kotitalouksista omisti vuonna 2016 47% kaikesta nettovarallisuudesta ja köyhin puolikas noin 6%. Näiden väliin sijoittuva keskiluokka (40% kotitalouksista) omisti 47% nettovarallisuuden kokonaissummasta. Vaikka keskiluokan varallisuus onkin vaatimatonta suhteessa kaikkein rikkaimpiin, Pikettyn mukaan omistavan keskiluokan synty 1900-luvulla on kuitenkin lieventänyt eriarvoisuutta merkittävästi.

Varallisuuserot ovat siis kaikkialla radikaalisti suurempia kuin tuloerot ja ne ovat myös kasvaneet tuloeroja jyrkemmin. Samaan aikaan yksityisen varallisuuden kasvun ja omistuksen keskittymisen kanssa julkinen varallisuus on pienentynyt. Tähän on vaikuttanut erityisesti julkisesti omistetun varallisuuden siirtäminen yksityisomistukseen. Vuonna 2010 yksityistä varallisuutta oli vuosien 2007-2008 finanssikriisistä huolimatta enemmän kuin kertaa-kaan vuoden 1913 jälkeen.⁴³ Todellisuudessa varallisuuserot ovat vielä arvioita suuremmat, koska merkittävä osa maailman rahoitusvaroista (varovaisimpien arvioiden mukaan noin

40 Tästä rikkain prosentti omisti noin 25% ja seuraavat yhdeksän prosenttia noin 35%.

41 Piketty, 2016, 224-239.

42 Suomen virallinen tilasto, 2016.

43 Piketty, 2016, 49.

37 Piketty, 2016, 157-176.

38 Piketty, 2016, 239-241.

39 Piketty, 2016, 22-30.

10% maailman BKT:sta) on kätkeyty tiukan pankkisalaisuuden veroparatiiseihin, eivätkä ne siten näy rekistereissä⁴⁴. Samanaikaisesti varallisuuserojen kasvun kanssa yksityinen velka on kasvanut merkittävästi. Yksityisen velan kasvu johti 2008 alkaneen finanssikriisin syntyyn ja sen jälkeinen julkisen sektorin leikkauskierre pahensi edelleen kotitalouksien velkaantumista⁴⁵. Koronaviruksen keväällä 2020 aiheuttama globaali pandemia sai valtiot tilapäisesti luopumaan tiukoista budjettirajoitteistaan ja ottamaan runsaasti velkaa yritysten ja kotitalouksien taloudellisen ahdingon helpottamiseksi. Vasta pandemian väistyttyä nähdään, tuleeko kriisi vaikuttamaan pysyvämmiin julkista taloutta koskeviin käsityksiin.

Professori Guy Standing⁴⁶ kutsuu nykyistä globaalin kapitalismin vaihetta ”vuokranperijäkapitalismiksi” (englanniksi *rentier capitalism*)⁴⁷. Tässä kapitalismin vaiheessa omistuksesta (fyysinen, immateriaalinen tai finanssivarallisuus) saatava taloudellinen tuotto on kasvanut huomasti, kun taas työstä saatava taloudellinen tuotto on (huippupalkkoja lukuun ottamatta) samanaikaisesti heikentynyt. Vaikka maiden välillä on eroja, yleisesti ottaen palkat ovat polkeneet paikoillaan kaikissa teollistuneissa maissa. 1980-luvulta alkaen työntekijöille menevä osuus kansantuotteesta on supistunut suhteessa pääomaan ja tuloerot ovat kasvaneet⁴⁸. Työllä ja yritteliäisyydellä on entistä vaikeampi vaurastua. Globalisaatio ja automaatio ovat lisänneet teollistuneissa maissa työttömyyttä ja työehtoja heikentävän

44 Piketty, 2016, 422-424.

45 Piketty, 2016, 268; Standing, 2019a, 16

46 Standing, 2019a, 12-14.

47 Termeillä ”rent-seeking” ja ”rentier economy/capitalism” viitataan taloustieteellisessä keskustelussa sellaiseen talousjärjestelmän mahdollistamaan välistävetoon, keinotteluun tai ylimääräisen hyödyn tavoitteluun, jota yritys tai yksityishenkilö voi tehdä tuottamatta mitään vastavuoroista hyötyä talouteen.

48 Piketty, 2016, 303.

politiikan seurauksena työtätekevien köyhyys on lisääntynyt. Yhä useamman työtä leimaa epävarmuus, epäsäännöllisyys ja elämiseen riittämätön palkka. Sosiaaliturvaa on useimmissa maissa viime vuosikymmeninä heikennetty ja sen saamisen ehtoja on tiukennettu. Samalla julkisia palveluita on yksityistetty.⁴⁹ Standingin mukaan kasvava joukko ihmisistä kuuluu prekariaattiin, jonka elämää leimaavat jatkuva ennakoimattomuus ja epävarmuus sekä riittämätön toimeentulo työstä ja/tai sosiaaliturvasta.⁵⁰ Digitalisaation ja alustatalouden arvioidaan lisäävän taloudellista eriarvoisuutta ja työmarkkinoiden polarisaatiota hyvin tienaaviin huippuosajiin ja epävarmoissa matalapalkkatöissä sinnittelevään prekariaattiin⁵¹.

Nykyiset talousjärjestelmät jakavat siis resursseja hyvin epätasaisesti ja epäoikeudenmukaisesti. Ne kasaavat yhä enemmän varallisuutta niille, joilla sitä on jo ennestään enemmän kuin tarpeeksi. Guy Standingin mukaan taloudellinen eriarvoisuus on kärjistynyt niin räikeäksi viime vuosikymmenten aikana, että voidaan jo puhua 1900-luvun teollisen yhteiskunnan perusteille rakentuneen tulonjakojärjestelmän täydellisestä hajoamisesta⁵². Ilman poliittista puuttumista varallisuus voi periaatteessa keskittyä loputtomasti. Ainoastaan voimakas talouskasvu voisi jonkin verran tasoittaa eriarvoisuuden kasvua.⁵³ Kuitenkaan teollistuneissa maissa talous ei ole missään vaiheessa kasvanut pitkällä aikavälillä enempää kuin 1,5% vuodessa. Ainoastaan maissa, jotka elävät voimakasta teollistumisen vaihetta, talouskasvu on ollut tätä nopeampaa.⁵⁴ Hitaan tai olemattoman

49 Standing, 2019a; Share The World's Resources 18.3.2015.

50 Standing, 2011; 2019a, 11.

51 Ks. esim. Pulkka, 2017.

52 Standing, 2019a, 12.

53 Piketty, 389-390.

54 Piketty, 2016, 92-94.

kasvun oloissa pääoman tuottoaste ylittää talouskasvun, jolloin menneisyydestä periytyvä varallisuus uusiutuu nopeammin kuin tuotanto ja tulot kasvavat. Tällöin varallisuus keskittyy erittäin voimakkaasti.⁵⁵ Talouskasvun lisäksi myös korkeampi inflaatio tasaisi varallisuuseroja, joskin Pikettyn mukaan inflaatio on varallisuuserojen tasaajana epätarkka väline⁵⁶. Olematon inflaatio (tai deflaatio) toimii omistavan luokan hyväksi, koska omaisuusarvot säilyvät muuttumattomina, jolloin matalatkin korot kasvattavat omaisuutta. Inflaatio puolestaan vähentää menneisyydessä kasatun varallisuuden painoarvoa ja hyödyttää velallisia alentamalla velan arvoa.

Pikettyn mukaan vaurauden jakautumisen historia on aina luonteeltaan poliittista, eikä sitä voi pelkistää talouden mekanismeiksi. Ei ole mitään syytä olettaa, että talouskasvu ja-

kautuisi itsestään tasapainoisesti. Pääoman ja työn osuudet kansantulosta mullistuivat moneen otteeseen 1900-luvun taloushistorian ja poliittisen historian kaaoksessa, ja niihin ovat vaikuttaneet niin sääntelyn, verotuksen kuin pääomaliikkeiden julkisen valvonnan periaatteiden muutokset. Myös yksittäisten maiden välillä on ollut samalla aikakaudella suuria eroja, mikä korostaa instituutioiden ja politiikan merkitystä. Kysymykset siitä, miten suuri osuus kansantulosta "kuuluu" pääomalle ja miten suuri osuus työlle, tai miten pääomaja työtulot yksilöiden välillä jakautuvat, ovat siten aina luonteeltaan poliittisia.⁵⁷ Kapitalistiseen talousjärjestelmään ei kuulu sisäisesti mitään tulojaon mekanismeja, jonka kautta taloudellinen kasvu hyödyttäisi kaikkia, vaan vaurauden yksityinen kasaantuminen tuottaa joillekin pysyvän, epäpareilun etulyöntiaseman⁵⁸.

55 Piketty, 2016, 32.

56 Piketty, 2016, 128, 507.

57 Piketty, 2016, 32-49.

58 Wright, 2006.

Sosiaalinen osinko ekologisen jälleenrakennuksen välineenä

Ekologinen kriisi tuo uuden ulottuvuuden kysymykseen resurssien jakautumisesta. Nykyinen ilmasto- ja ympäristöpolitiikka perustuu niin kutsutulle vihreän kasvun ajatukselle, jossa talouden oletetaan kasvavan ympäristöä vähemmän kuormittaen⁵⁹. Vihreän kasvun kehyksessä on yleensä väistely poliittisesti tulenarkaa kysymystä resurssien jakautumisesta. Vaikka päästöjä on onnistuttu jonkin verran vähentämään talouden kasvaessa, toistaiseksi ei ole todisteita siitä, että talouskasvu ja ympäristötuho voitaisiin kytkeä irti toisistaan tarpeeksi suuressa mittakaavassa⁶⁰. Päinvastoin, tilastot osoittavat selvän yhteyden talouskasvun ja ympäristötuhon välillä⁶¹. Vaikka osa kasvusta on kestävä, ei voida olettaa, että voimakkailla päästövähennyksillä ja resurssirajoituksilla alistetussa taloudessa kaikki yritykset tai bruttokansantuote kokonaisuutena kasvaisivat.

Monet nykyisten yhteiskuntien keskeiset instituutiot ovat rakentuneet talouskasvun varaan. Maailmansotien jälkeiset nopean kasvun vuosikymmenet mahdollistivat hyvinvointivaltioina tunnettujen tulontasausjärjestelmien

synnyn. Hyvinvointivaltioiden laajeneminen tapahtui käsi kädessä yhä kestävämmäksi paisuvan tuotannon ja kulutuksen kanssa. Kasvun myötä syntyi jaettavaa, ja kasvu sekä sen mahdollistama korkea työllisyys nähdäänkin usein hyvinvointijärjestelmien ylläpidon välttämättömiksi edellytyksiksi.⁶² Nykyisellään köyhyyden vähentämisen nähdään riippuvan talouskasvusta, jolloin ekologisen kestävyuden ja köyhyyden vähentämisen välille syntyy helposti ristiriita.⁶³ Jos nykyisissä talouden rakenteissa kasvua ryhdytään rajoittamaan (niiltä osin kuin se on ekologisesti kestävä), tarkoittaa se lisääntyvää eriarvoisuutta ja pahoinvointia⁶⁴.

Jos ilmasto- ja ympäristökriisi halutaan ratkaista tavalla, joka ei entisestään syvennä taloudellista eriarvoisuutta, on ratkaisu välttämätöntä kytkeä kysymyksiin oikeudenmukaisesta tulonjaosta ja taloudellisesta eriarvoisuudesta. On otettava kriittiseen tarkasteluun ne historiallisesti rakentuneet pelisäännöt, jotka nykyisellään ohjaavat resurssien jakautumista kapitalistisissa talouksissa. Tulonjaosta puhuttaessa on yleistä keskittyä kansantu-

59 Ks. Perkiö, 2019, 24-28.

60 Hickel & Kallis, 2019.

61 Koch & Fritz, 2014; Büchs & Koch, 2017.

62 Büchs & Koch, 2017; Joutsenvirta ym., 2016.

63 Howard ym, 2019, 116.

64 Hirvilammi, 2020.

lon jakautumiseen yhtäältä työn ja pääoman välillä, sekä toisaalta yksilöiden välillä saatuna työ- ja pääomatuloina. Käytännössä tulonjakoa tapahtuu myös verotuksella tai sosiaalivakuutusmaksuilla rahoitettavien tulonsiirtojen ja hyvinvointipalveluiden kautta. Sosiaaliturvana maksettavat tulonsiirrot on yleensä mielletty toissijaisiksi ansiotuloille. Sosiaaliturvajärjestelmät helposti jaottelevat ihmiset ”maksajiin” ja ”saajiin”, mikä on omiaan leimaamaan ja stigmatisoimaan tukien varassa eläviä⁶⁵. Ilman työtä saatava tulo nähdään epäoikeutettuna. Nykyisellään sosiaaliturvan rakenne pohjaa teollisen yhteiskunnan tuotantosuhteisiin, jossa suurin osa työikäisestä väestöstä oli pysyvässä, toimeentulon tarjoavassa työsuhteessa ja työttömyys oli ohimenevä tilanne.

Sosiaalinen osinko ei olisi työlle vaihtoehtoinen tai alisteinen tulonjaon muoto, vaan uudenlainen teollisen yhteiskunnan vanhojen kategorioiden ulkopuolella toimiva instituutio. Koska sosiaalista osinkoa saisivat kaikki, se ei erottelisi ”köyhiä” tai ”työttömiä” muista ihmisistä. Kuitenkin enemmän yhteisiä resursseja hyödyntävät tai niistä historiallisesti hyötyneet osallistuisivat enemmän sen rahoittamiseen.

Sosiaaliset osingot voisivat tasapainottaa globaalin talouden eriarvoistumista lisääviä mekanismeja, jotka kasaavat varallisuutta yhä enenevästi rikkaimman prosentin (tai promillen) käsiin. Niiden avulla voitaisiin luoda yhteiskuntiin kokonaan uudenlainen jakamisen periaate ja instituutio.⁶⁶ Sosiaalinen osinko ei olisi vaihtoehto kattaville palveluille ja koulutukselle, vaan se toteuttaisi tulonjakoa näiden järjestelmien ulkopuolella. Sen voisi myös toteuttaa nykyisten sosiaaliturvajärjestelmien uudistamisesta irrallaan. Olisi kuitenkin tärkeää koordinoita sen suhde muu-

hun julkiseen talouteen siten, ettei se söisi sosiaaliturvan tai palveluiden rahoituspohjaa.

Ympäristökriisin kärjistyessä sosiaalisen osingon toteutus olisi välttämätöntä kytkeä osaksi kokonaisvaltaista siirtymää kohti ekologisesti kestävää talousmallia, jossa niin lainsäädäntö kuin talouspoliittiset kannusteet ja valtioiden budjetit linjataan ekologista siirtymää tukeviksi. Tällaista kokonaisvaltaista ”ekologisen jälleenrakennuksen” ohjelmaa on Suomessa ehdottanut BIOS-tutkimusyksikkö⁶⁷. Ekologisen jälleenrakennuksen viitekehyyksessä sosiaalisten osinkojen käyttöönotto voisi auttaa purkamaan talouden kasvupakkoja ylläpitäviä mekanismeja ja rajoittamaan ekologisesti haitallista tuotantoa, koska se vähentäisi ihmisten toimeentulon riippumista korkeasta työllisyysasteesta. Lisäksi se voisi edesauttaa kulttuurista siirtymää kohti uudenlaisia talouden organisoimien tapoja. Se ei kuitenkaan vähentäisi tarvetta aktiiviselle investointipolitiikalle vihreän infrastruktuurin rakentamiseksi. Euroopan komission loppuvuodesta 2019 esittelemä Euroopan vihreän kehityksen ohjelma⁶⁸ ottaa harppauksen kohti Euroopan vihreää rakennemuutosta, mutta siirtymän sosiaalista ulottuvuutta ei ole ohjelmassa kovin vahvasti huomioitu. Jakamalla resursseja tasaisemmin ja tukemalla ihmisten toimeentuloa sosiaaliset osingot voisivat auttaa vahvistamaan ekologisen siirtymän sosiaalista ulottuvuutta.

Vaikka perustulosta on useissa yhteyksissä keskusteltu osana ekologisesti kestävästä yhteiskuntaa⁶⁹, perustulo ei vielä sinällään muuta yhteiskuntaa kestävämmäksi. Päinvastoin, pienituloisten lisääntynyt ostovoima saattaisi lisätä kestäväntöntä kulutusta. Ekologisen kestävyden näkökulmasta on olennaisen

67 BIOS: Ekologinen jälleenrakennus.

68 Euroopan komissio 11.12.2019.

69 Esim. Andersson, 2010; 2012; Perkiö, 2015; Howard ym., 2019.

65 Van Parijs & Vanderborght, 2017, 7.

66 Share The World's Resources 17.6.2014.

tärkeää, millaisiin muihin politiikkatoimiin sosiaaliset osingot tai perustulo kytketään.⁷⁰ Kytkemällä sosiaalisten osinkojen rahoitus ainakin joiltain osin ekologista haittaa rajoittaviin veroihin tai maksuihin saataisiin ohjattua tuotantoa ja kulutusta kestävämpään suuntaan, vaikka pienituloisten ostovoima samalla lisääntyisikin. Koska ympäristöverot ovat luonteeltaan regressiivisiä eli saman suuruisia kaikille, auttaisivat sosiaaliset osingot luomaan verotukseen progressiota, koska ne hyödyttäisivät erityisesti pienituloisia⁷¹. Näin osinkojen maksu todennäköisesti lisäisi myös ekologisten verojen hyväksyttävyyttä. Jotta verotuksen progressio ulottuisi myös kaikkein varakkaimpiin, olisi todennäköisesti välttämätöntä täydentää ekologisesti ohjaavia veroja tai maksuja varallisuuden keskittymiseen suuremmin puuttuvilla veroilla. Näin voisi olla mahdollista siirtää verotuksen painopistettä ihmistyöstä ekologisen haitan verottamiseen ilman, että verotuksen progressio menetetään. Tällaisen verouudistuksen puolesta on Suomessa puhunut esimerkiksi Sitra⁷², mutta tasaveroina ympäristöverot on nähty usein ongelmallisiksi niiden tulonjakovaiikutusten kannalta.

Ei kuitenkaan ole yksiselitteistä vastausta siihen, kannattaako esimerkiksi hiilimaksujen tai ympäristöverojen tuotto käyttää nimenomaan suorina tulonsiirtoina ihmisille. Erityisesti fossiilisen polttoaineen tuotantoon tai käyttöön kohdistuvien verojen lopullinen tavoite on tehdä niiden käyttö kannattamattomaksi, jolloin myös verokertymä supistuisi ajan kuluessa ja mahdollisesti lakkaisi lopulta kokonaan. Ehdotuksissa hiiliveroja nostetaan tasaisin väliajoin, kunnes toivottu ohjausvaikutus on saavutettu. Optimaalisin taso ohjausvaikutuksen kannalta ei todennäköisesti ole sama, joka tuottaisi suurimman veroker-

tymän sosiaalisten osinkojen rahoitukseen.⁷³ Sama koskee luonnonvarojen kulutusta ylipääntään: koska niiden kulutuksen vähentäminen on ympäristösyistä välttämätöntä, saataisiin osinkojen rahoitus pohja tulevaisuudessa kaiventua. Ekologisten verojen tuotoille voidaan myös löytää muita tarpeellisia käyttökohteita, kuten esimerkiksi uusiutuvan energian investoinnit tai fossiiliteollisuudessa työskennelleiden työntekijöiden uudelleen koulutus. Sosiaaliset osingot kuitenkin toteuttaisivat tulonjakoa suuremmin ja tasaisemmin kuin kohdennetut tukitoimet.

Ekologisen jälleenrakennuksen viitekehyyksessä sosiaalisten osinkojen käyttöönotto voisi tukea muita sellaisia yksilönvalintoja ja politiikkatoimia, jotka auttaisivat ohjaamaan yhteiskuntaa kohti kestävästä hyvinvoinnista ”hyvää kehää”⁷⁴. Säännöllinen kohtuullisen vaatimatonta tulonsiirto voisi mahdollistaa uudenlaisia talouden organisoimisen malleja ja elämänvalintoja, jotka eivät tällä hetkellä ole monelle taloudellisesti mahdollisia. Sosiaaliturvana toteutetun perustulon tavoin sosiaalinen osinko tukisi itsensä työllistäjiä, pienyrittäjiä ja niitä, jotka yrittävät etsiä toimeentulon mahdollisuuksia vaihtoehdotalouksien piiristä. Samalla se tukisi itsensä työllistämiseen ja yrittämiseen liittyvien uusien ideoiden kehittelyä ja kokeilua niin maaseudulla kuin kaupungeissa. Lisäämällä taloudellista itsemääräämisoikeutta se voisi vapauttaa käyttöön ihmisyksilöissä ja yhteisöissä olevaa luovaa potentiaalia paremmin kuin perinteinen sosiaaliturva, joka pyrkii ohjaamaan ihmisiä ennalta määriteltyihin muotteihin. Näin se voitaisiin mieltää jopa uudenlaisena elinkeinopolitiikkana, jolla tuettaisiin uutta taloutta.

70 Howard ym., 2019, 116.

71 Howard ym., 2019, 114.

72 Tamminen ym., 2019.

73 Howard ym., 2019, 115.

74 Hirvilammi, 2020.

Sosiaalisten osinkojen avulla ihmiset voisivat kehittää uudenlaisia talouden organisoinnin tapoja niin henkilökohtaisella kuin yhteisöjen ja koko yhteiskunnan tasolla. Työstä tai sen hakemisesta riippumaton tulo mahdollistaisi (tulon tasosta riippuen) nykyistä paremmin esimerkiksi työajan lyhentämisen, työn ja hoivan yhdistämisen erilaiset vaihtoehdot sekä kansalaisyhteiskunnan kukoistuksen⁷⁵. Samoin se mahdollistaisi omavaraisuuteen ja paikallisuuteen perustuvien yhteisö- ja solidaarisuustalousmallien kehittelyn, mikä aut-

taisi paitsi lisäämään ekologisesti kestävää tuotantoa, myös parantamaan yhteiskunnan varautumista erilaisiin, esimerkiksi ruoantuotantoon vaikuttaviin kriiseihin.⁷⁶ Vaihtoehtotalouden kokeilut voisivat tuottaa myös uusia yritysideoita. Näin sosiaaliset osingot voisivat osaltaan auttaa paitsi luomaan uutta kestävämpää taloutta, myös tukemaan kulttuurista siirtymää kohti elämäntapaa, jossa elämän mielekkyyttä etsittäisiin mieluummin merkityksellisestä tekemisestä ja kokemisesta kuin jatkuvasta kulutuksen lisäämisestä⁷⁷.

75 Ks. Andersson, 2010; 2012; Howard ym., 2019; Perkiö, 2015.

76 Ks. Eskelinen ym., 2020.

77 Ks. Andersson, 2012; Hirvilampi, 2015.

Sosiaalinen osinko tarkoittaisi kokonaan uudenlaista tulonjaon järjestelmää, jossa osa taloudellisista resursseista jaettaisiin ihmisille riippumatta heidän omaisuudestaan, työtilanteestaan ja sosiaaliturvastaan. Sosiaalinen osinko voidaan nähdä siivuna taloudellista hyötyä sellaisista resursseista, jotka voidaan mieltää ihmiskunnan tai kansakunnan yhteiseksi omaisuudeksi. Sosiaalisen osingon lisäksi on käytetty myös esimerkiksi termejä ”yhteisosinko” (englanniksi *common dividend*)⁷⁸ tai ”resurssiosinko” (englanniksi *resource dividend*)⁷⁹.

”Yhteisen” käsite pohjaa englanninkieliseen *commons*-termiin⁸⁰. *Commons*-keskustelu syntyi modernissa muodossaan 1960-luvulla käsittelemään luonnonvarojen oikeudenmukaisen hallinnan ongelmaa. *Commons*-termi on suomen kielessä käännetty joko yhteiseksi, yhteisvarannoksi, yhteisvauraudeksi tai yhteisresurssiksi. Historiallisesti yhteisresursseiksi on ymmärretty erityisesti maa ja

vesistöt sekä niiden ihmistoiminnasta riippumatta tuottamat hyödykkeet (esimerkiksi yhteiset laidunmaat, marja- ja sienimetsät ja kalavedet). Myöhemmin yhteisresursseiksi on alettu lukea paitsi uusiutumattomia tai niukkoja luonnonvaroja, myös aineettomia hyödykkeitä, kuten tieto.⁸¹ Se, mikä mielletään yhteiseksi, on kuitenkin osittain myös määrittelykysymys. Esimerkiksi Charlotte Hess⁸² on erotellut kahdeksan ”uusien yhteisten” muotoa: tietoyhteiset, kulttuuriyhteiset, terveysyhteiset, naapurustoyhteiset, infrastruktuuriyhteiset, perinteiset yhteiset ja markkinayhteiset. Yhteisten resurssien hallinnointiin ja käyttöön liittyy monia kysymyksiä, jotka ovat tämän raportin aihepiirin ulkopuolella. Tässä raportissa ei siis oteta kantaa siihen, kuka yhteisiä resursseja hallinnoi ja kuka saa niitä käyttää ja millä ehdoilla. Sen sijaan kiinnostuksen kohteena on se, miten yhteisten resurssien käyttö saadaan hyödyttämään myös niitä, joilla ei ole mahdollisuutta käyttää kyseistä resurssia taloudellisesti hyödykseen.

Ensimmäiset perustuloa muistuttavat ehdotukset pohjasivat yleensä maa- tai kiin-

78 Standing, 2019a.

79 Barnes, 2014; Pogge, 2001; Segal, 2009.

80 Englanninkielinen termi ”commons” puolestaan pohjaa etymologisesti latinan termiin ”communis” ja roomalaiseen lakiin, jossa ”res communis” määritteli kolmannen omistumuodon.

81 Toivanen & Venäläinen, 2015, 24-25.

82 Hess, 2008.

teistövarallisuuden verotukseen (ks. kappale 2). Teollistumisen alkuaikoina nämä olivat merkittävimmät pääoman muodot. 1700- ja 1800-lukujen taitteessa uskottiin, että maasta tulee niukka resurssi ja että maaomaisuus keskittyy yhä harvempien käsiin, jolloin sen arvo nousee hyvin korkeaksi.⁸³ Kapitalismin kehityksen ja yksityisomistuksen lisääntymisen myötä vuosisatoja ihmisyhteisöjen elämän ja toimeentulon perustana olleita yhteisiä viljelys- ja laidunmaita sekä keräilyn ja metsästyksen mahdollistavia metsiä ryhdyttiin aitaamaan pois yhteiskäytöstä yksityiseen käyttöön⁸⁴. Yhteiskäytössä olleiden maiden yksityistämiseen liittyy Marxin Pääoma-teoksessaan tunnistama alkuperäisen kasautumisen prosessi⁸⁵. Siten maaomaisuuden verotus näyttäytyi loogisena keinona jakaa varallisuutta tasaisemmin. Thomas Painen sosiaalisen osingon perusteluissa maa sen luonnollisessa, viljelemättömässä tilassa oli ihmiskunnan yhteistä omaisuutta ja yksityinen ihminen olisi oikeutettu ainoastaan maan muokkauksen tuottamaan hyötyyn. Siksi jokaisen maata hyödyntävän olisi maksettava muille korvausta yhteisen resurssin käytöstä.⁸⁶ Tuotantotekniikoiden kehittyessä maatalouden tuottavuus kasvoi huimasti, ja pienemmältä viljelyalalta alettiin saada yhä suurempia satoja. Maaomistuksen merkitys varallisuuden lähteenä väheni. Muut pääoman muodot, kuten tuotannollinen ja rahoituspääoma, muodostuivat maaomaisuutta tärkeämmiksi.⁸⁷

83 Piketty, 2016.

84 Toivanen & Venäläinen, 2015, 32-33; Krätke, 2004, 140-141.

85 Marxin ajattelussa termi alkuperäinen kasautuminen viittaa yhtäältä kapitalismin historialliseen syntyyn, jossa pääomaa kasattiin esimerkiksi yhteismaita aitaamalla, ja toisaalta tuottajien erottamiseen tuotantovälineistään, jotta he voisivat myydä työtänsä pääomalle (ks. Toivanen & Venäläinen, 2015, 33).

86 Van Parijs & Vanderborght, 2017, 71.

87 Piketty, 2016.

Maan lisäksi elämää ylläpitävät ekosysteemit ja niiden tarjoamat luonnonvarat on helppo hahmottaa ihmiskunnan tai ihmisyyhteisöjen yhteiseksi resurssiksi. Esikristillisestä ajasta alkaen eurooppalaisessa poliittisessa ajattelussa tällaiset luonnonyhteiset on ymmärretty ihmiskunnan yhteisesti jaettaviksi⁸⁸. Tällaisia resursseja voi olla niin maan pinnalla kuin pinnan alla, tai vesistöissä ja niiden pohjassa. Niitä voivat olla esimerkiksi metsät, mineraalit, fossiiliset polttoaineet ja muut maan alla olevat resurssit. Myös ilmakehä, avaruus tai sähkömagneettinen spektri⁸⁹ voidaan mieltää yhteisresurssiksi.⁹⁰ Keskeiset perusteet verojen tai käyttäjämaksujen perimiseen kaikille maksettavien osinkojen rahoittamiseksi ovat, että resurssi on rajallinen tai niukka, eikä kaikilla ole samanlaista mahdollisuutta sen hyödyntämiseen. Esimerkiksi maaperästä louhittavista mineraaleista tai merenpohjasta porattavasta öljystä hyöttyy taloudellisesti vain pieni osa maapallon väestöstä. Myös uusiutuvasta luonnonvarasta voi tulla niukka, jos sitä käytetään enemmän kuin resurssin kestävä uusiutuminen edellyttäisi⁹¹. Esimerkiksi ilmastonmuutoksen aikakaudella metsien hakkuita tulisi rajoittaa hiilinielujen ja luonnon monimuotoisuuden turvaamiseksi. Samoin valtamerien kalakantoja pitäisi suojella kaupallisen ylikalastuksen aiheuttamalta romahdukselta.

Myös ihmiskunnan historian aikana kumuloitunut osaaminen, tieto, teknologinen perintö ja kulttuuri mainitaan usein sellaisiksi resurssiksi, joka ei ole yhdenkään nykyisin elävän ihmisen omaa ansiota⁹². Anarkistikomunismien klassikko Pjotr Kropotkin käsittelee

88 Toivanen & Venäläinen, 2015, 32.

89 Sähkömagneettista spektriä käytetään radio- ja tv-lähetyskiiin sekä sähköiseen tiedonsiirtoon.

90 Standing, 2019b; Barnes, 2014.

91 Lähde, 2013.

92 Ks. esim. Standing, 2019b.

teoksessaan *Leivän valloitus*⁹³ havainnollisesti niitä prosesseja, joilla ihmiskunnan varallisuus on syntynyt menneiden sukupolvien lukemattomien ihmisten joukkotyön tuloksena. Tuottavuuden huima kasvu pohjautuu edellisiltä sukupolvilta saatuun tiedolliseen ja teknologiseen perintöön, mutta sen hyödyt jakautuvat hyvin epätasaisesti.

Tieto- ja osaamistaloudessa kaiken lähtökohtana on yhteinen ideointi ja jaettu kulttuuri, eikä mikään keksintö synny tyhjiössä ilman sosiaalisissa prosesseissa syntyntä ihmimillistä pääomaa. Taloudellista lisäarvoa haetaan nykyisin yhä enemmän immateriaalisesta tuotannosta: tiedosta, kulttuurista, tunteista ja näille perustuvista palveluista⁹⁴. Termeillä ”kognitiivinen kapitalismi”⁹⁵ tai ”biokapitalismi”⁹⁶ viitataan sellaiseen kapitalistisen lisäarvon tuotantoon, jonka raaka-ainetta ovat yhtäältä ihmisten yhteistoimintaan liittyvät prosessit ja toisaalta ihmisen lajityypilliset ominaisuudet, kuten kyky empatiaan, tunteisiin ja oppimiseen. Tällaiset tuotannontekijät ovat keskeisiä erityisesti kulttuurin, tutkimuksen, tuotekehittelyn ja markkinoinnin kentillä. Toisin kuin teollisen tuotannon raaka-aineet ja tuotantoprosessit, jotka ovat ainakin periaatteessa jäljitettävissä, näiden immateriaalisille tuotannontekijöille perustuvien prosessien selkeä jäljittäminen on mahdotonta. Samanaikaisesti immateriaalisen tuotannon kasvun kanssa pysyvistä prekaariudesta, eli epävarmuudesta, on tullut työmarkkinoiden keskeinen ominaisuus⁹⁷. Immateriaaliset tuotannontekijät ovat periaatteessa rajattomia, joten jotta niistä päästään taloudellisesti hyötymään, ne on tehtävä keinotekoisesti niukoiksi esimerkiksi säättämällä patentteja, maksumuureja, kopiosuo-

93 Kropotkin, 1892.

94 Toivanen & Venäläinen, 2015, 26.

95 Ks. Lucarelli & Fumagalli, 2008.

96 Ks. Jokinen, 2018.

97 Jokinen, 2018.

jauksia, tekijänoikeuksia ja muita aitaamisen instituutioita⁹⁸.

Immateriaalisessa ”yhteisessä” on siis yhtäältä kyse menneisyydestä tapahtuneesta ihmistyöstä ja keksinnöistä, toisaalta nykyisistä ja tulevista jaettuihin sosiaalisiin ja kulttuuriin varantoihin pohjautuvista prosesseista ja innovaatioista. Siinä on myös kyse kaikkien ihmisten potentiaalista ja mahdollisuuksista. Tällainen potentiaali pohjautuu olennaisilta osin jaettuun kulttuuriin ja ihmisten välisiin suhteisiin.⁹⁹

Pikettyyn mukaan ei ole järkevää kiistellä siitä, missä määrin joidenkin yksilöiden ylenpalttinen rikkaus perustuu heidän omiin ansioihinsa ja missä määrin se on ansiotta tai ”ryöstämällä” saatua. Tosiasiassa varallisuus perustuu yleensä osittain omiin ansioihin ja on osittain ansiotta saatua tai hankittu muita ihmisiä ja luontoa riistämällä. Esimerkiksi Bill Gatesin tai Mark Zuckerbergin kaltaisten henkilöiden menestyksen takaa paljastuu tuhansia sähkö- ja tietotekniikan tutkijoita ja insinöörejä, jotka ovat uurastaneet alan perustutkimuksen parissa ja jättäneet tutkimusartikkelinsa suojaamatta patenteilla. Ilman näiden ihmisten työtä innovaatioita ei olisi koskaan syntynyt.¹⁰⁰ Microsoftin käyttäjärjestelmät ja ohjelmistot syntyivät lainaamalla ja muuntelemalla jo käytössä olleita sovelluksia, eikä yritys olisi menestynyt ilman tekijänoikeusjärjestelmää, markkinoita tai vuosikymmenien satsausta koulutukseen ja tieteeseen¹⁰¹. Yrittäjä Peter Barnesin mukaan rikkaat ovat niin rikkaita kuin ovat (ja muut vastaavasti köyhempiä) vain, koska pystyvät kaappaamaan itselleen suuremman osuuden kollektiivisesti omistettua tai yhdessä luotua rikkautta kuin heille todellisuudessa

98 Toivanen & Venäläinen, 2015, 27-28.

99 Ks. Morini & Fumagalli, 2010; Jokinen, 2018.

100 Piketty, 2016, 403.

101 Barnes, 2014, 48-49.

kuuluisi¹⁰². Sille, mitä yksityishenkilöt voivat omistaa ja millä keinoin taloudellista hyötyä voi tavoitella, on asetettu eri aikoina ja eri paikoissa hyvin erilaisia rajoja¹⁰³. Vaikka resurssien omistus- ja hallintajärjestelmät ovat vaihdelleet historian saatossa, kapitalismin synty tarkoitti kauttaaltaan yksityisomaisuuden merkityksen valtavaa kasvua ja yhteisvarantojen siirtämistä yksityisomistukseen¹⁰⁴.

Hyödyimme siis yksilöinä erittäin epätasa-arvoisesti siitä, mitä meille esimerkiksi luonto, teknologinen kehitys tai tiede ja kulttuuri ovat antaneet. Edellisiltä sukupolvilta perityt menneisyyden keksinnöt ja innovaatiot ovat mahdollistaneet nykyisen elintason ja tuotannon tason, mutta niistä saatavat hyödyt jakautuvat hyvin epätasaisesti. Suuri osa peritystä tai yhteiskunnan yhdessä luomasta vauraudesta hyödyttää nykyisellään ensisijaisesti hyväosaisinta väestönosaa¹⁰⁵. Köyhimmät sen sijaan joutuvat kärsimään yhteisten resurssien käytöstä aiheutuvat haitat esimerkiksi ympäristö- ja terveyshaittoina.

Yhteisten resurssien käytöstä perittävät verot tai maksut voisivat auttaa uudenlaisen taloudellista epätasa-arvoa lieventävän tulonjakomekanismin perustamisessa. Ne eivät kuitenkaan vielä kovin voimakkaasti tasoittaisi sitä historiallista epäsuhtaa, joka on johtanut omistuksen äärimmäiseen keskittymiseen. Varakkaimmat pääomanomistajat ovat historiallisesti hyötynneet paitsi yhteisistä luonnonvaroista sekä henkisestä ja teknologisesta perinnöstä, myös työvoimaansa myyvien ihmisten työstä – työntekijöiden heikon neuvotteluaseman vuoksi usein kohtuuttoman alhaisella korvauksella. Lisäksi he ovat esimerkiksi kiinteistöjen omistajina hyötynneet pie-

nituloisten maksamista korkeista asuntojen vuokrista. Siksi yhteisten resurssien käytöstä perittävien maksujen lisäksi historiallisen epäsuhtaan tasoittamiseksi olisi perusteltua puuttua suuremmin jo kertyneeseen varallisuuteen esimerkiksi Piketty ehdottamalla ylikansallisella pääomaverolla¹⁰⁶. Myös ansio-, yhteisö- ja pääomatuloveron sekä perintö- ja lahjaveron kehittäminen auttaisivat tasamaan taloudellista eriarvoisuutta.

Oman kysymyksensä muodostavat julkishyödykkeet, infrastruktuuri ja julkiset palvelut. Guy Standing määrittelee ”yhteisiksi” myös julkiset hyödykkeet, palvelut ja instituutiot, joita on uusliberalistisen politiikan seurauksena yksityistetty tuottamaan voittoa pääomien sijoittajille¹⁰⁷. Kaikissa maanosissa on siirretty julkista varallisuutta yksityiselle sektorille 1970-luvulta lähtien, jolloin esimerkiksi asiakasmaksut ovat nousseet. Tämä on yksi selitys sille, miksi pääoman kansantulosuhde on noussut viime vuosikymmeninä niin korkeaksi.¹⁰⁸ Julkishyödykkeet ovat luonteeltaan erilaisia kuin perinteiset yhteiset, mutta periaatteessa myös julkiset palvelut voidaan mieltää eräänlaisiksi historiallisesti synnytytyiksi yhteisresursseiksi, joita kaikilla on oikeus käyttää¹⁰⁹. Standing¹¹⁰ nostaa esimerkiksi Britannian julkisen asuntotuotannon, jota Margaret Thatcherin hallinto ja sitä seuraavat hallitukset leikkasivat rajusti. Tämä johti yksityisten vuokranantajien omistuksen kasvuun, asuntokeinotteluun, kohonneisiin vuokriin ja asuntopulan pahenemiseen. Samoin Thatcherin yksityistämä vesihuolto johti paikallisiin monopoleihin, jotka nostivat kuluttajahintoja ja lisäsivät yritysten voittoja. Yritykset eivät kuitenkaan investoineet riittävästi vesihuoltojärjestelmän

102 Barnes, 2014, 63.

103 Piketty, 2016, 54.

104 Toivanen & Venäläinen, 2015, 33.

105 Van Parijs & Vanderborght, 2017, 105; Standing, 2019b; Barnes, 2014.

106 Piketty, 2016, 472-484.

107 Standing, 2019b.

108 Piketty, 2016, 174.

109 Toivanen & Venäläinen, 2015, 42.

110 Standing, 2019b.

ylläpitoon, joten yksityistettynä tämän aiemmin ”yhteisen” järjestelmän kunto rapautui. Yritykset myös pilasivat yhteisiä vesistöjä lasquemalla sinne puhdistamattomia jätevesiä.

Perustulon hahmottaminen sosiaalisena osinkona, eli oikeudenmukaisena siivuna yhteisistä luonnonvaroista sekä menneiden ja nykyisten sukupolvien työhön pohjautuvista yhteisistä resursseista, perustuu hyvin erilaiselle logiikalle kuin perustulon hahmottaminen sosiaaliturvana. Tässä viitekehyksessä huomio ei kiinnity niinkään sosiaaliturvan teknisiin ongelmiin, vaan taloudellisten resurssien oikeudenmukaiseen jakoon.

Sosiaalinen osinko tarkoittaisi taloudellisen arvon nykyistä oikeudenmukaisempaa jakamista. Taloudellinen arvo syntyy monimut-

kaisissa prosesseissa, joihin liittyy paitsi yksittäisten henkilöiden tai yritysten tekemiä innovaatioita ja palkattua työtä, myös yhteisiä luonnonvaroja sekä sellaisia kulttuurisia ja tiedollisia resursseja, joiden alkuperää on vaikea jäljittää. Näillä prosesseilla on myös useissa tapauksissa ympäristölle haitallisia ulkoisvaikutuksia. Ilmasto- ja ympäristökriisin oloissa on ajankohtaista kysyä, ketkä ovat eniten hyötäneet ilmakehää lämmittävien fossiilisten polttoaineiden poltosta ja lajien elinympäristöjä tuhoavasta ympäristön muokkauksesta. Sosiaalinen osinko voidaan nähdä uuden, tasa-arvoisemman ja ekologisesti kestävämmän talousjärjestelmän osana, joka jakaisi yhteisistä resursseista saatavaa hyötyä kaikille uudenlaisena taloudellisena oikeutena¹¹¹.

111 Ks. Standing, 2017; 2019a; Lucarelli & Fumagalli, 2008.

6

Sosiaalisen osingon toteutus kansallisena tai ylikansallisena ratkaisuna

LUONNONVARAT VEROLLE: RESURSSIOSINGON MALLIT

Resurssiosingolla tarkoitetaan maksujen tai verojen perimistä tietyn luonnonvaran (esim. öljy, mineraalit) haltuunotosta ja osinkojen jakamista niistä saatavan taloudellisen tuoton pohjalta. Yleinen perustelu resurssiosingon käyttöönotolle on, että luonnonvarat katsotaan lähtökohtaisesti kaikkien ihmisten yhteiseksi omaisuudeksi¹¹². Ne, joilla on mahdollisuus hyödyntää luonnonvaroja yli heille kuuluvan osuuden, maksavat korvauksia niille, joilla tätä mahdollisuutta ei ole.

Käytännön esimerkki tällaisesta yhteisten resurssien taloudellisen tuoton jakamisesta on Yhdysvalloissa Alaskan osavaltiossa käytössä oleva öljyosinko. Alaskan öljyrahasto (Alaska

Permanent Fund)¹¹³ perustettiin vuonna 1976 republikaanikuvernööri Jay Hammondin aloitteesta ja ensimmäiset osingot kaikille alaskalaisille jaettiin vuonna 1982. Tämän jälkeen rahasto on jakanut kaikille osavaltion asukkaiksi rekisteröityneille ja siellä vähintään vuoden asuneille aikuisille ja lapsille vuosittaisen osingon, jonka suuruus on yleensä vaihdellut noin 1 000-3 000 dollarin välillä riippuen rahaston tuotosta. Vuonna 2019 osingon suuruus oli 1 606 dollaria¹¹⁴. Osingon perustelut johdetaan Alaskan perustuslaista, jonka mukaan Alaskan luonnonvarat eivät ole osavaltion vaan siellä asuvien ihmisten omaisuutta. Rahasto takaa, että öljyn tuottama taloudellinen hyöty välittyy paitsi nykyisille, myös tuleville sukupolville. Osinko on ollut osavaltiossa erittäin suosittu. Ainakin osittain sen ansiosta Alaskassa köyhyys on ollut vähäisempää ja tuloerot pienempiä kuin useimmissa muissa Yhdysvaltain osavaltioissa.¹¹⁵

Alaskan osinko on hyödyllinen ennakkotapaus siitä, miten sosiaalinen osinko voidaan toteuttaa yhteisistä resursseista saatavaa

112 Käytännössä eri maiden lainsäädännöissä on määritelty hyvin erilaisin tavoin se, kuka luonnonvarat omistaa. Usein myös erilaisiin luonnonvaroihin suhtaudutaan eri tavoin. Esimerkiksi useissa maissa mineraalit ovat juridisesti valtion omaisuutta, mutta metsät maanomistajan yksityisomaisuutta. Suomessa mineraalit ovat juridisesti löytäjän omaisuutta, mutta valtio voi halutessaan periä niistä korvausta. (Ks. Finnwatch, 2016.)

113 State of Alaska.

114 Alaska News, 27.9.2019.

115 Widerquist & Howard, 2012; Van Parijs & Vanderborght, 2017, 93-94.

hyötyä jakamalla.¹¹⁶ Alaskan öljyrahaston kaltaisia kansallisia rahastoja on käytössä muuallakin, esimerkiksi Norjassa, mutta mikään niistä ei ole toistaiseksi jakanut osinkoja kansalaisille. Alaskan mallia seuraileva resurssiosinko voisi auttaa välttämään niin sanottua resurssikirousta erityisesti köyhemmissä maissa. Resurssikirous tarkoittaa, että luonnonvaroiltaan rikkaan maan kansantalous tai kansalaiset eivät pääse hyötymään rikkauksista (vaan päinvastoin kärsivät ympäristötuhot), koska niiden tuottama hyöty virtaa paikallisen eliitin ja kansainvälisten suuryritysten kautta ulkomaille. Resurssi-osingot voisivat olla tehokas keino tasoittaa eriarvoisuutta erityisesti maissa, joissa perinteisen sosiaaliturvan instituutiot ovat heikkoja. Köyhemmissä maissa tulonsiirroilla on havaittu olevan huomattavia positiivisia vaikutuksia sekä tulonsaajien elämään että ympäröivään yhteisöön¹¹⁷. Köyhät investoivat rahansa elinolojensa parantamiseen, lastensa koulutukseen ja pienyritystoimintaan¹¹⁸. Ihmisten toimeentulon kytkeminen fossiilisten polttoaineiden tuotantoon ei kuitenkaan ole ekologisesti kestävä ratkaisu. Mallia voisi kuitenkin soveltaa missä tahansa maassa erityisesti kaivannaisiin, joiden kysyntä lisääntyy.

Taloudellinen eriarvoisuus on kaikkein räikeintä globaalilla tasolla. Tämän epäkohdan tasoittamiseksi filosofi Thomas Pogge on ehdottanut globaalia resurssiosinkoa (Global Resource Dividend, GRD)¹¹⁹. Poggen ehdotuksen lähtökohta on, että kaikille ihmisille kuuluu luovuttamaton osuus maapallon luonnonvaroista. Nykyisellään rikkaimmat ihmiset kaikissa maissa pystyvät hyötymään kohtuuttoman paljon maailman luonnonvaroista, kun taas köyhimmillä ei ole tähän mitään mahdollisuuksia. Globaalissa taloudessa

rikkaat maksavat toisille rikkaille (esimerkiksi suuryritykset luonnonvaroiltaan rikkaiden maiden eliitille) siitä, että pääsevät käsiksi luonnonvaroihin, kun taas maailman köyhät jäävät osattomiksi tästä kaikesta ja joutuvat yleensä kärsimään pahimmin esimerkiksi ympäristön pilaantumisesta. Poggen mukaan globaali resurssiosinko tasoittaisi globaalia epätasa-arvoa ja lieventäisi tehokkaasti äärimmäistä köyhyyttä.¹²⁰

Poggen mukaan globaali resurssiosinko auttaisi tasoittamaan erityisesti kolonialismin historiasta juontuvaa äärimmäisen epätasearvoista luonnonvarojen käyttöä. Ehdotuksen mukaan niiden, jotka käyttävät eniten maapallon resursseja tulisi maksaa kompensatiota niille, joilla on mahdollisuus hyödyntää näitä resursseja erittäin vähän. Osa luonnonvarojen taloudellisesta arvosta tulisi jakaa osinkoina köyhille silloin, kun kyseinen luonnonvara otetaan käyttöön. Öljyn ja mineraalien kaltaisten uusiutumattomien luonnonvarojen lisäksi tällaisiksi resursseiksi voitaisiin Poggen mukaan lukea luonnonvarat, jotka kuluvat tai pilaantuvat käytöstä, kuten ilmakaahan tai veden saastuttaminen, tai aitaavat resurssin pois yhteisestä käytöstä, kuten maan käyttö maa- ja karjatalouteen tai rakentamiseen. Poggen ehdottama resurssiosinko ei olisi universaali, vaan se kohdistuisi ainoastaan globaalisti köyhimmille. Poggen mukaan 1% globaalista BKT:sta vuoden 2000 tasolla riittäisi rahoittamaan joko 250 dollaria vuodessa jokaiselle absoluuttisen köyhyysrajan alla elävälle, tai vaihtoehtoisesti 107 dollaria vuodessa jos raja kaksinkertaistetaan. Maksuja täytyisi kohdentaa erityisesti sellaisiin resursseihin, joiden käyttöä tulisi ympäristösyistä hillitä.¹²¹ Sukua Poggen ehdotukselle on myös Robin Blackburnin ehdottama globaali eläke, joka rahoitettaisiin kansainvälisellä valuutanvaihtoverolla, kansainväliseen lentoliikenteeseen

116 Ks. Widerquist & Howard, 2012.

117 Egger ym., 2019.

118 Eskelinen & Perkiö, 2018.

119 Pogge, 2001.

120 Pogge, 2001, 63-64.

121 Pogge, 2001, 65-67.

kohdistetulla polttoaineverolla sekä maltillisella yrittäjäverolla¹²².

Myös taloustieteilijä Paul Segal on tehnyt ehdotuksen resurssiosingosta globaalien köyhyyden helpottamiseksi¹²³. Toisin kuin Poggen ehdottama globaali osinko, Segalin ehdotuksessa valtiot perisivät maksua niiden alueella sijaitsevien resurssien haltuunotosta ja jakaisivat maksujen tuotot osinkoina suoraan kansalaisilleen. Segalin mukaan globaali osinko olisi vaikea toteuttaa, koska se vaatisi kansainvälistä yhteistyötä eikä järjestelmän hallinnointiin ole olemassa valmiita instituutioita. Segalin ehdottama osinko olisi universaali, eli kattaisi kaikki tietyn maan kansalaiset. Pelkästään köyhille suunnattu osinko vaatisi runsaasti hallinnollisia resursseja sen määrittämiseen, ketkä ovat riittävän köyhiä ollakseen oikeutettuja osinkoon. Se voisi myös aiheuttaa niin kutsutun köyhyysloukun, jos pieni lisäys muissa tuloissa johtaisi osingon menetykseen. Segalin mukaan resurssiosinko olisi tehokas ja helposti toteutettava tapa vähentää äärimmäistä köyhyyttä. Vaikka osinko toimisi kansallisella tasolla, tavoitteena olisi, että mahdollisimman moni maa ottaisi sen käyttöön. Segalin ehdotuksessa perustettaisiin itsenäinen valtion virasto hallinnoimaan resurssimaksujen keräämistä ja osinkojen jakoa. Tämä auttaisi pitämään resurssien käytöstä kerätyt varat erillään valtioiden muusta budjetista ja suojaamaan niitä korruptiolta.

Alaskan mallilla toteutettu tai Segalin ehdottama kansallinen resurssiosinko auttaisi jakamaan edes hiukan hyötyjä köyhien maiden asukkaille näissä maissa luonnonvaroja hyödyntäviltä ja ympäristöhaittoja aiheuttavilta kansainvälisiltä suuryrityksiltä. Tehokkain tapa tasata historiallisesti rakentunutta köyhien maiden luonnonvarojen ja ihmisten riistoon pohjautuvaa globaalia eriarvoisuutta olisi

122 Blackburn, 2007.

123 Segal, 2009.

kuitenkin jakaa resursseja globaalilla tasolla ylikansallisena sosiaalisena osinkona. Tämä olisi kuitenkin poliittisesti paljon vaikeampi toteuttaa. Koska kaikkien maiden saaminen mukaan järjestelmään olisi epätodennäköistä, sen voisi alussa toteuttaa halukkaiden maiden kesken siten, että uudet maat voisivat halutessaan koska tahansa liittyä mukaan. Globaali osinko olisi perusteltu myös siltä kannalta, että jotkin resurssit ovat selkeämmin luonteeltaan globaaleja kuin tietyn kansakunnan omistamia. Tällaisia resursseja ovat esimerkiksi ilmakehä, valtameret ja merenpohja, sähkömagneettinen spektri ja avaruus. Globaalissa taloudessa jotkut yritykset ja yksilöt ovat päässeet historiallisesti hyödyntämään näitä resursseja kohtuuttoman paljon, jonka seurauksena valtamerten kalakannat hupenevat ja kasvihuonekaasujen määrä ilmakehässä on suistamassa maapallon ekosysteemit kriittiseen epätasapainoon. Tällaisten globaalien resurssien käytöstä perityt maksut voisi kiertättää ihmisille globaalina resurssiosinkona. Koska rikkaat maat ovat huomattavasti enemmän vastuussa resurssien ylikulutuksesta ja saastumisesta, ylikansallinen resurssiosinko auttaisi jakamaan varallisuutta rikkailta köyhempien maiden asukkaille.¹²⁴

SAASTUTTAJA MAKSAA: HIILIOSINKO

Hiilimaksu ja -osinko (carbon fee and dividend) on keino ohjata yritykset ja kuluttajat irti fossiilisten polttoaineiden käytöstä markkinaehtoisella ja sosiaalisesti oikeudenmukaisella tavalla¹²⁵. Hiiliosinko tulee ideana lähelle edellä käsitellyjä resurssiosingon malleja. Se pohjautuu ajatukselle, että yhteistä ilmakehää saastuttavien pitäisi maksaa muille hyvitystä saastuttamisesta¹²⁶.

124 Share The World's Resources 18.3.2015.

125 Ks. Hansen, 2015.

126 Ks. Van Parijs & Vanderborght, 2017, 120-121.

Ehdotuksissa fossiilisten polttoaineiden (öljy, kivihiili, ja kaasu) käyttöön kohdistetaan vero tai maksu, joka on käyttöönottoaiheessa alhaisempi ja sen tasoa korotetaan vuosittain. Tämä nostaa asteittain fossiilisten polttoaineiden ja niillä tuotettujen tuotteiden hintoja, ja ohjaa siten yrityksiä ja kuluttajia kohti uusiutuvan energian käyttöä. Hiilimaksun tuotto jaetaan tasasuuruuisena kuukausittaisena osinkona kaikkien järjestelmässä mukana olevien maiden asukkailla. Niin kutsutun hiilivuodon, eli saastuttavan teollisuuden siirtymisen löyhemmän sääntelyn maihin, ehkäisemiseksi ja kansainvälisen puhtaan energian siirtymän kannustamiseksi ehdotuksissa otettaisiin käyttöön tuotteiden hiilijalanjälkeen perustuvat hiilitullit sellaisista maista tuotettaville tuotteille, joissa ei ole käytössä päästöjen vähentämiseen pyrkivää hiilen hinnoittelua tai joissa hiilen hinta on alhaisempi. Hiilimaksuina kerätyn rahan kierrättäminen takaisin kansalaisille varmistaisi, että järjestelmällä on riittävä poliittinen tuki eikä se heikennä pienituloisten toimeentuloa.

Hiiliveron tai -maksun tuotto on mahdollista käyttää monella tavalla, esimerkiksi investoimalla uusiutuvaan energiaan tai fossiilitaloudessa työllistyneiden ihmisten uudelleenkoulutukseen. Osinkojen jako olisi keino tasoittaa hiilimaksujen regressiivistä luonnetta¹²⁷. Koska fossiilisten polttoaineiden ja niillä tuotettujen tuotteiden hintojen nousu tuntuu enemmän pienituloisten kuin suurituloisten kukkarossa, olisi verolla tai maksulla kerättävien rahojen kierrätys takaisin ihmisille osinkoina sosiaalisesti oikeudenmukainen tapa toteuttaa uudistus. Paljon fossiilisia polttoaineita tai niillä tuotettuja tuotteita

127 Hiiliveron tai -maksun tulonjakovaihtokuituksia on kuitenkin vaikea arvioida luotettavasti, koska järjestelmällä olisi myös tuotantorakenteen muutokseen liittyviä ns. dynaamisia vaikutuksia. Vaikka malli tassaasi lyhyellä aikavälillä keskimäärin tuloeroja, tuotantorakenteen muutoksen kautta sillä voisi olla myös negatiivisia vaikutuksia yksittäisiin pienituloisiin.

käyttävät osallistuisivat enemmän järjestelmän rahoittamiseen, kun taas kestävämmiin kuluttavat hyötyisivät suhteessa enemmän. Yleensä suurituloisilla hiilijalanjälki on suurempi kuin pienituloisilla¹²⁸.

Hiiliosingoista on keskusteltu laajemmin Yhdysvalloissa ja jonkin verran Euroopassa. Yhdysvalloissa hiiliosinkoa ovat ajaneet ainakin Citizens' Climate Lobby -järjestö,¹²⁹ konservatiivinen Climate Leadership Council¹³⁰ ja Demokraattien esivaaleissa ehdokkaana ollut IT-yrittäjä Andrew Yang¹³¹. Euroopan unionissa hiiliosinkomallin käyttöönottoa on ajettu eurooppalaisella kansalaisaloitteella¹³². Citizens' Climate Lobby -järjestön arvion mukaan noin kaksi kolmasosaa amerikkalaisista hyötyisi enemmän osingosta kuin he maksaisivat fossiilisten polttoaineiden hinnankorotuksista. Arvion mukaan järjestön ehdottama hiilimaksu ja osinko -malli (alus 15 dollaria/hiilitonni ja vuosittainen korotus 10 dollaria/hiilitonni) vähentäisi päästöjä 52% alle vuoden 1990 tason 20 vuodessa ja parantaisi uusiutuvan energian kilpailukykyä. Se myös parantaisi kotitalouksien ostovoimaa ja kohentaisi lisääntyneen kysynnän kautta työllisyyttä, luoden arviolta 2,8 miljoonaa uutta työpaikkaa.¹³³ Climate Leadership Councilin arvion mukaan sen ehdottama malli (alus 40 dollaria/hiilitonni ja vuosittain 5% korotus inflaatiokorotuksen päälle) vähentäisi Yhdysvaltojen päästöt vuoteen 2035 mennessä puoleen vuoden 2005 tasosta, jos järjestelmä otettaisiin käyttöön vuonna 2021. Järjestön arvion mukaan neljän hengen perhe saisi noin 2000 dollarin osingon ensimmäisenä vuonna ja kun hiiliveroa korotettaisiin, myös osingon suuruus kasvaisi.¹³⁴

128 Oxfam, 2015.

129 Citizens' Climate Lobby.

130 Climate Leadership Council, 2019.

131 Yang, 2020.

132 EC(2019)000006.

133 Nystrom & Luckow, 2014.

134 Climate Leadership Council, 2019.

Kanadassa Justin Trudeaun hallitus otti vuoden 2019 alussa käyttöön matalahkon hiiliveron, jonka tuotoista jaetaan osinkoja kansalaisille¹³⁵. Osinkoa kutsutaan nimellä ”Climate Action Incentive” (”ilmastotoimien kannustin”)¹³⁶ ja se maksetaan tuloveron palautuksina. Samantyyppinen lakisääteisistä terveysvakuutusmaksuista alennettava pieni (noin 100 dollaria vuodessa) hiiliveroista maksettava palautus otettiin Sveitsissä käyttöön vuonna 2007¹³⁷. Nämä hiiliveroista maksettavat palautukset ovat kuitenkin vasta hyvin maltillisia askeleita hiiliosingon suuntaan.

KOHTI SOSIAALISTA EUROOPPAA: EURO-OSINGON VAIHTOEHDOT

Belgialaiset professorit Philippe Van Parijs ja Yannick Vanderborght laativat eurokriisin jälkimainingeissa ehdotuksen Euroopan unionin alueella (tai vaihtoehtoisesti euroalueella) asuville maksettavasta euro-osingosta (Euro-Dividend).¹³⁸ Ehdotus esitettiin ratkaisuna niin sanottuihin euron valuongelmiin. Ihmisille suoraan maksettava tulonsiirto toimisi ehdotuksen mukaan automaattisena talouden puskurimekanismina, tasapainottaisi taloudeltaan heikompien ja vahvempien valtioiden välisiä eroja ja tukisi EU:n aluepolitiikkaa jakamalla rahaa varakkaammilta metropolialueilta köyhemmille reuna-alueille. Ehdotuksessa osingon taso olisi noin 200 euroa kuukaudessa (tai mahdollisesti suhteutettu maan elinkustannuksiin tai porrastettu saajan iän mukaan) ja sen tarkoituksena olisi ainoastaan täydentää (ei korvata) kansallisia toimeentuloturvajärjestelmiä. Van Parijs ja Van

derborght ehdottavat etuuden ensisijaiseksi rahoitusmekanismiksi yleiseurooppalaista 20 prosentin arvonlisävero, jota voitaisiin täydentää esimerkiksi rahoitusmarkkina- tai hiiliveroilla. Maat voisivat halutessaan korvata osan sosiaaliturvastaan euro-osingolla, jolloin niiden kansalliset sosiaaliturvamenot pienenisivät.

Arvonlisäverolla (ALV) rahoitettu tulonsiirto ei sinällään toteuta sosiaalisen osingon ideaa yhteisistä resursseista jaettavana osuutena. Arvonlisävero olisi kuitenkin mahdollista toteuttaa siten, että verokantojen määrittelyssä huomioitaisiin tuotteiden ympäristövaikutukset.¹³⁹ Jos esimerkiksi paljon luonnonvaroja kuluttavia tuotteita verotettaisiin korkeammilla ALV-kannoilla, jaettaisiin samalla yhteisiä resursseja ekologisesti kestävämmiin. Vastaavasti esimerkiksi kierrätysmateriaaleista valmistettujen tuotteiden tai vähän resursseja käyttävien palvelujen ALV-kantoja voisi alentaa.

COVID-19-pandemian aiheuttaman talouskriisin yhteydessä puheisiin on jälleen nousut myös ehdotus Euroopan keskuspankin (EKP) kertaluontoisesti tai tilapäisesti jakamasta ”helikopterirahasta”. Helikopteriraha on valtion tai keskuspankin talouspoliittinen työkalu, joka suuntaa talouspoliittisen elvytyksen finanssimarkkinoiden sijasta reaalityökaluun¹⁴⁰. Sen ensisijainen tehtävä on lisätä kulutuskysyntää taloudellisen taantuman oloissa. Positive Money Europe -järjestö on ehdottanut koronakriisin oloissa 1 000 euron suuruista helikopterirahaa, joka jaettaisiin talouden elvyttämiseksi kaikille EU-kansalaisille, kun pandemian akuutista vaiheesta on selvitty¹⁴¹. Suomessa Talousdemokratia ry on käyttänyt ehdotuksesta myös nimitystä

135 The Guardian 26.10.2018.

136 Government of Canada, 16.12.2019.

137 Federal Office for the Environment.

138 Van Parijs, 24.7.2013; Van Parijs & Vanderborght 2012.

139 Ks. Finér 14.6.2018.

140 Talousdemokratia ry.

141 Jourdan, 2020.

kansalaisosinko¹⁴². Järjestön mukaan EKP:n vuonna 2015 aloittaman määrällisen elvytyksen myötä finanssimarkkinoille on suunnattu yhteensä noin 2 500 miljardia euroa. Jaettuna suoraan ihmisille tämä tarkoittaisi yli 7 000 euroa jokaiselle euroalueen asukkaalle. COVID-19-pandemian puhjettua ainakin Hongkong¹⁴³ ja Japani¹⁴⁴ ovat ilmoittaneet jakavansa helikopterirahaa kansalaisilleen. Useat muut maat ovat kohdentaneet suoria tulonsiirtoja tietyille ihmisryhmille.

Valtion tai keskuspankin jakama tilapäinen elvytysraha ei ole sosiaalista osinkoa samassa mielessä kuin pysyvä resurssien jakamiseen perustettu instituutio, mutta toki keskuspankkirahalla olisi mahdollista toteuttaa myös pysyvämpi perustulo. Toisaalta keskuspankkirahoitusta voidaan suunnata suorien tulonsiirtojen sijasta myös moneen muuhun hyvin perusteltuun tarkoitukseen, esimerkiksi työllisyyttä lisääviin investointeihin vähäpäästöisen infrastruktuurin rakentamiseksi. Tilapäinenkin vastikkeettoman tulon jakaminen voisi kuitenkin lisätä varsinaisen perustulon tai sosiaalisen osingon hyväksyttävyyttä ja auttaa synnyttämään mielikuvan uudeltaisesta tulonjaon mekanismista sosiaaliturvan ja työtulojen ulkopuolella.

Ehdotus keskuspankin jakamasta rahasta synnyttää usein pelkoa hallitsemattomasta inflaatiosta. Inflaatio kuitenkin toimii myös tuloeroja tasaavasti ja parantaa erityisesti velkaantuneiden kotitalouksien asemaa. Vaikka Euroopan keskuspankki on määrällisen helpottamisen ohjelmien kautta luonut biljoonia euroja rahaa finanssisektorille, ei inflaatio ole missään vaiheessa lähimainkaan ylittänyt euroalueen kahden prosentin inflaatiotavoitetta. Arvot ovat nousseet pääasiassa kiinteistö- ja finanssisektorilla, joita ei oteta

huomioon inflaation mittaamisessa.

PERINTÖÄ KAIKILLE: ”PERUSPÄÄOMAN” MALLIT

Sosiaalisen osingon sukulaideoita ovat myös mallit, joissa kaikille annetaan kertaluonteinen suurehko rahasumma. Tällainen jokaiselle kuuluva ”peruspääoma” voidaan mieltää eräänlaiseksi kansalaisperinnöksi, jonka saaja voi käyttää haluamallaan tavalla. Se voidaan antaa esimerkiksi jokaiselle syntyvälle lapselle tai jokaiselle täysi-ikäiseksi tulevalle. Vaihtoehtoisesti se voidaan maksaa pankkitilille useammassa erässä. Ensimmäinen kansalaisperintöä ehdottanut oli perustuloidean isäksi usein mainittu Thomas Paine, joka ehdotti vuonna 1797 kertaluonteisia sosiaalisia osinkoja kaikille 21 vuotta täyttävälle¹⁴⁵.

Menneinä vuosina Yhdysvalloissa on käyty keskustelua Bruce Ackermanin ja Anne Alstottin vuonna 1999 ehdottamasta ”sosiaalisesta osuudesta” (social stake)¹⁴⁶. Ackermanin ja Alstottin ehdotuksen mukaan kaikille 21 vuotta täyttävälle maksettaisiin 80 000 dollaria, mahdollisesti neljässä 20 000 dollarin suuruisessa erässä. Lisäksi 65 vuotta täyttäneille maksettaisiin universaali vanhuuseläke. Ackerman ja Alstott perustelevat ehdotustaan mahdollisuuksien tasa-arvon tarjoamisella nuorille. Rahan voisi käyttää vaikkapa tuottoisaan sijoitustoimintaan tai itsensä kouluttamiseen. Ackermanin ja Alstottin ehdotuksessa ”sosiaalinen osuus” rahoitettaisiin kahden prosentin suuruisella vuosittaisella varallisuusverolla kaikesta yli 230 000 dolla-

145 Paine, 1797.

146 Ackerman ja Alstott käyttävät ehdotuksestaan englanniksi nimeä ”stakeholder grant”. Termille on vaikea löytää sujuvaa suomenkielistä vastinetta, mutta sanatarkasti käännettynä se voisi olla ”sidosryhmi-

142 Talousdemokratia ry.

143 South China Morning Post, 26.2.2020.

144 Nikkei Asian Review 16.4.2020.

ria ylittävästä yksityisomaisuudesta. Monet ovat nähneet kertaluonteisesti maksettavan ”peruspääoman” riskinä sen, että vaikkakin se saattaisi tasata mahdollisuuksia aikuiselämän alussa varsinaista perustuloa paremmin, on todennäköistä, että osa ihmisistä menettäisi osuutensa esimerkiksi tuottamattoman sijoituksen tai uhkapelaamisen kautta¹⁴⁷. Näin se ei tuottaisi samanlaista pitkäaikaista turvaa kuin säännöllisesti maksettava, mutta tasoltaan alhaisempi perustulo.

”Peruspääoman” kaltaisia tulonsiirtoja on joissain maissa ollut käytössäkin, mutta etuuden taso on niissä ollut varsin alhainen. Britanniassa Tony Blairin hallitus otti vuonna 2005 käyttöön ”baby bondit” (viralliselta nimeltään Child Trust Fund). Jokaiselle vastasyntyneelle lapselle maksettiin 250 puntaa ja lisäksi toiset 250 puntaa niille, jotka syntyivät köyhimpään kolmannekseen perheistä. Järjestelmä lakkautettiin vuonna 2011. Espanja otti vuonna 2007 käyttöön universaalin 2 500 euron suuruisen ”syntymäbonuksen” (Prestación por Nacimiento) tavoitteenaan lisätä syntyvyyttä. Järjestelmä lakkautettiin vuonna 2010 kansainvälisen finanssikriisin jälkimainingeissa.¹⁴⁸ Suomessa Libera-ajatuspajan Perustili-ehdotukseen¹⁴⁹ sisältyvä 20 000 euron alkupääoma on sukua näille ehdotuksille, vaikka malli ei muilta osin vastaa sosiaalisen osingon ideaa.

PÄÄOMATULOT JAKOON: KANSALAISTEN VARALLISUUSRAHASTOT

Britanniassa vasemmistolainen ajatuspaja Compass on ehdottanut ”kansalaisten varallisuusrahastoja” (Citizens’ Wealth Fund), joka

toteutettaisiin sosiaaliturvana toimivan perustulon lisänä¹⁵⁰. Samansuuntaisen ehdotuksen on tehnyt professori Guy Standing, joka kutsuu ehdotustaan nimellä ”yhteisrahasto” (commons fund)¹⁵¹. Yhteistä ehdotuksille on, että ehdotettu rahasto kierrättäisi omistuksen tuottamia hyötyjä harvoilta monille kasvattaen pääomaansa erilaisilla yhteisresurssien käyttöön ja varallisuuteen kohdistetuilla veroilla ja maksuilla. Compassin ehdotuksessa kansalaisten varallisuusrahasto tarjoaisi keinon rahoittaa osa perustulosta yleisen verorahoituksen ulkopuolelta, jolloin paine verojen nostamiseen olisi vähäisempi. Rahasto kerryttäisi pääomaansa ottamalla haltuunsa osan kansakunnan tuottamasta taloudellisesta vauraudesta, investoisi sen ja jakaisi tuoton osinkoina kaikille kansalaisille. Yhteisen investointirahaston omistaisivat kansalaiset suoraan ja sen hallinto olisi valtionhallinnosta irrallaan. Koska rahaston pääoma kasvaisi ajan mittaan, se hyödyttäisi erityisesti tulevia sukupolvia. Siitä tulisi pysyvä osa maan taloudellista ja sosiaalista infrastruktuuria.¹⁵²

Compassin ehdotuksessa rahaston pääomaa voisi kerryttää esimerkiksi öljynporauksesta, julkisesti omistettujen maiden ja asuntojen myymisestä sekä valtion omistamien yritysten yksityistämisestä saatavilla tuotoilla. Myös voittoa tuottavaa julkista omaisuutta ja valtion omistamia yrityksiä voitaisiin siirtää rahaston haltuun. Samoin ns. windfall-voittoihin kohdistetut kertaluontoiset verot ja yritysten henkilötietojen käytöstä perityt maksut voisivat toimia rahoituksen lähteinä. Compassin mukaan on perusteltua, että merkittävä osa rahaston pääomasta kerättäisiin varallisuutta verottamalla.¹⁵³ Rahasto auttaisi jakamaan paitsi yhteisten resurssien, myös uuden teknologian ja automaation lisäämän tuotta-

147 ks. Vanderborcht & Van Parijs, 2017, 30-31.

148 Van Parijs & Vanderborcht, 2017, 258, loppuviihte 4.

149 Lillrank, 2013.

150 Lansley & Reed, 2019.

151 Standing, 2019a.

152 Lansley & Reed, 2019, 25.

153 Lansley & Reed, 2019, 26.

vuuden kasvun hyötyjä tasaisemmin ihmisille. Compassin ehdotuksen laatineet Stewart Lansley ja Howard Reed arvioivat, että malli olisi voimakkaasti tuloeroja tasoittava. Arvion mukaan kahdeksan alinta tulokymmenystä hyötyisivät järjestelmästä ja yhdeksännellä kymmenyksellä vaikutukset jäisivät lähelle neutraalia, maltillisen positiivisiksi. Kaikista alin tulokymmenys hyötyisi selkeästi eniten. Suurituloisin kymmenys sen sijaan toimisi järjestelmän nettomaksajana.¹⁵⁴

Lähelle yhteisten varallisuusrahastojen ideaa tulee myös amerikkalaisen yrittäjä Peter Barnesin ehdotus, jossa yhteisten resurssien käytöstä ja ”välistävedosta” (rent-seeking) perittäisiin maksuja, joista saatavat tuotot jaettaisiin suoraan ihmisille osinkoina. Ehdotuksen tarkoitus on rakentaa kanavia, joita pitkin varallisuus pääsisi virtaamaan laajemmalle yhteiskuntaan. Barnesin mukaan ekosysteemien ja luonnonresurssien lisäksi

myös esimerkiksi talousjärjestelmä kokonaisuudessaan, yhteiskuntien infrastruktuuri sekä sopimukset ja lait ovat yhteistä varantoa, jonka ansiosta pääomien omistajat pystyvät saamaan pääomilleen tuottoa¹⁵⁵. Osinkoja rahoitettaisiin perimällä maksua esimerkiksi ilmakehän hiilivaraston käytämisestä (päästöt), rahoitusmarkkinoilla tapahtuvasta kaupankäynnistä (käytännössä sama kuin rahoitusmarkkinaverot, mutta valtion budjetin sijasta jaettaisiin suoraan ihmisille), yksityisten pankkien rahanluonnista (pankkilainojen myöntäminen), henkisen omaisuuden suojaamisesta (patentit, tekijänoikeudet ja tavaramerkit) ja sähkömagneettisen spektrin käytöstä (radio- ja tv-lähetykset, sähköinen tiedonsiirto). Muita mahdollisia kohteita olisivat esimerkiksi mineraalit, metsähakkuut, internetin kaupallinen käyttö sekä ilman, maan ja veden saastuttaminen (hiilipäästöjen lisäksi).¹⁵⁶

154 Lansley & Reed, 2019, 28-29.

155 Barnes, 2014, 61.

156 Barnes, 2014, 142-146.

TAULUKKO 1. SOSIAALISEN OSINGON MALLIT

Malli	Rahoitus	Hallinnointi	Kohderyhmä
Resurssiosinko	Luonnonvarojen (esim. öljy, mineraalit) hyödyntämistä perityt verot tai maksut	Voidaan toteuttaa suorina tulonsiirtoina tai rahastona (esim. Alaskan malli), joka jakaa tuotoistaan vuosittaiset osingot	Voidaan toteuttaa kansallisena tai ylikansallisena
Euro-osinko	Eurooppalainen vero tai maksu, esim. (ympäristövaikutusten mukaan porrastettu) ALV, hiilivero, rahoitusmarkkina-vero, varallisuusvero tai näiden yhdistelmä. Vaihtoehtona myös keskuspankkirahoitus.	EU/ jäsenmaiden hallitukset	EU:n tai euroalueen kansalaiset/asukkaat
Hiiliosinko	Fossiilisten polttoaineiden käytöstä perittävä vero tai maksu	Järjestelmässä mukana olevien maiden hallitukset tai vaihtoehtoisesti itsenäinen organisaatio/rahasto	Järkevintä toteuttaa ylikansallisena, esim. EU:n laajuisena tai vapaaehtoisten valtioiden kesken
Peruspääoma	Valtion budjetti tai esim. varallisuusvero	Useimmissa ehdotuksissa kansallisella tasolla	Tietyn maan kansalaiset/asukkaat
Kansalaisten varallisuusrahasto	Monia lähteitä, esim. varallisuuteen ja yhteisten resurssien kaupalliseen käyttöön suunnatut verot ja maksut	Valtionhallinnosta itsenäinen investointirahasto	Tietyn maan kansalaiset, jotka omistavat rahaston suoraan

Vaihtoehtoja sosiaalisen osingon toteuttamiseen

Hallitukset eri puolilla ovat viime vuosikymmenet painineet julkisen sektorin rahoituspulmien kanssa. Ongelmat johtuvat osittain omaksutusta talousparadigmasta ja osittain kansainvälisesti rehottavasta veroparatiisitiloudesta, joka mahdollistaa omistusten ja liikevoittojen piilottelun tiukan pankkialaisuuden maihin. Rahaa tarvittaisiin vanhustenhoitoon, varhaiskasvatukseen, koulutukseen, terveydenhuoltoon, ilmastonmuutoksen torjuntaan ja moneen muuhun tarkoitukseen. Esimerkiksi veropohjan tiivistäminen puuttamalla veronkiertoon ja aggressiiviseen verosuunnitteluun olisivat selkeitä keinoja valtioiden budjettivajeiden paikkaamiseen, mutta poliittista yhteisymmärrystä ja tahtotilaa tähän on ollut vaikea löytää. Koronakriisin puhjettua valtiot ovat joustaneet poliittisesti määritellyistä budjettirajoitteista ja velkaantuneet rajusti ylläpitääkseen yhteiskunnan perustoimintoja, estääkseen yritysten konkurssseja ja paikatakseen ihmisten tulonmenetyksiä. Pandemia osoitti, että pakon edessä valtiot ovat valmiita hyvin poikkeuksellisiinkin talouspoliittisiin toimiin. Toisaalta kriisin väistyttyä vanhat opit julkisen talouden yökiristyksestä saattavat jälleen palata.

Sosiaalinen osinko tarjoaa perinteisestä sosiaaliturvakeskustelusta poikkeavan näkökulman taloudellisten resurssien jakoon. Se toteuttaisi jokaisen ihmisen luovuttamattoman oikeuden yhteisiin resursseihin, olivat ne sitten luonnonvaroja tai ihmiskunnan yhteistä henkistä perintöä. Kyse olisi siis tulojaon oikeudenmukaisuudesta. Perustulo sosiaalisena osinkona olisikin siis nähtävä enemminkin taloudellisten oikeuksien ja tulojaon kuin perinteisen sosiaaliturvan kehyksessä. Myös sen rahoituksen olisi lähtökohtaisesti tultava nykyisten valtioiden budjettien ja verojärjestelmien ulkopuolelta. Historiallisesti osa ihmisistä on pystynyt hyötymään kohtuuttoman paljon sellaisista resursseista, jotka ovat luonnon meille tarjoamia, edellisiltä sukupolvilta perittyjä tai yhteisesti luotuja, kun taas resurssien hyödyntämisen haitalliset ulkoisvaikutukset ovat jääneet yhteiskuntien ja biosfäärin kannettavaksi¹⁵⁷.

Tulonjako sosiaalisina osinkoina on siis mahdollista irrottaa kokonaan sosiaalipolitiikasta ja verorahoilla ylläpidetyistä hyvinvointiyhteiskunnan toiminnoista. Mikään ei kuitenkaan estä toteuttamasta sitä myös sosiaaliturvauudistuksen osana. Yrittäjä Peter Barnesin

157 Barnes, 2014; Krätke, 2004.

mukaan osinkojen rahoituksessa kannattaisi puhua verojen sijasta yhteisten resurssien käytöstä perittävistä käyttäjämaksuista. Barnesin mukaan käyttäjämaksuilla rahoitettuun osinkoon voisi olla verorahoitusta helpompaa löytää tukea yli puoluerajojen, koska verojärjestelmien uudistaminen on monimutkainen ja verotus on poliittisesti kiistanalainen aihe¹⁵⁸. Tällöin osingon ei tarvitsisi kilpailla muiden valtionrahoitusta tarvitsevien kohteiden kanssa. Käyttäjämaksuihin perustuva järjestelmä olisi mahdollista rakentaa myös kansalliset rajat ylittäväksi, jolloin se auttaisi edes hiukan korjaamaan globaalin talouden räikeää eriarvoisuutta. Vaikka järjestelmän pystyttäminen edellyttäisi poliittista päätöksentekoa, perustamisensa jälkeen järjestelmä voisi toimia niin julkisesta kuin yksityisestäkin sektorista irrallisena¹⁵⁹. Muodoltaan osinkoja hallinnoiva organisaatio voisi olla esimerkiksi rahasto tai säätiö, jolloin se voisi kerryttää pääomaansa myös investoinneilla¹⁶⁰. Se voisi hallinnoida useita yhteisiä resursseja ja kerätä maksuja niiden hyödyntämisestä kaupallisiin tarkoituksiin.¹⁶¹

Sosiaalisen osingon järjestelmässä olisi keskeistä, että resurssien käytöstä perittävillä veroilla tai maksuilla olisi ekologinen ohjausvaikutus. Verojen tavoin ekologisesti haitallisiin aktiviteetteihin kohdistetut käyttäjämaksut auttaisivat sisällyttämään ekologisen haitan tuotteen hintaan, ja ohjaamaan näin tuottajien ja kuluttajien toimintaa kestävämpään suuntaan. Samalla pienituloiset hyötyisivät suhteessa enemmän osinkoina maksetuista hyvityksistä, kun taas suurituloiset, joiden ekologinen jalanjälki on keskimäärin pieni-

tulaisia suurempi¹⁶², osallistuisivat suhteessa enemmän järjestelmän rahoittamiseen.

Ekologisen ohjausvaikutuksen aikaansaamiseksi sosiaalisen osingon rahoittamiseen käytetyt verot tai maksut olisi siis määriteltävä yhteisen resurssin käytöstä aiheutuva ekologista haittaa vastaaviksi. Niiden tulisi kohdistua erityisesti niukkojen ympäristöresurssien hyödyntämiseen sekä ympäristöä saastuttavaan toimintaan, kuten ilmakehän, maaperän ja vesistöjen saastuttamiseen, luonnontilaisen ympäristön muokkaamiseen asuin-, maatalous- tai liiketoimintakäyttöön sekä mineraalien kaivamiseen maaperästä¹⁶³. Lisäksi veroja tai maksuja voisi periä ihmiskunnan henkisen omaisuuden aitaamisesta, esimerkiksi patenteista ja tekijänoikeuksista. Vaikka joihinkin sosiaalisen osingon ehdotuksiin sisältyy verojen tai maksujen periminen myös maaomaisuudesta, ekologisen ohjausvaikutuksen näkökulmasta maaomistuksen verottaminen ei sinällään ole ratkaisu. Tärkeämpää olisi kohdistaa maksu maaomaisuuden ympäristöhaittaa aiheuttavaan käyttöön kuin maaomistukseen sinänsä. Jos pelkkää maanomistusta verotettaisiin, veroa joutuisivat maksamaan myös esimerkiksi sellaiset maanomistajat (yksityisomistajat, yhteisöt tai säätiöt), jotka pyrkivät suojelemaan luonnon monimuotoisuutta omistamallaan alueella. Maaomaisuus ei myöskään enää nykyisellään ole merkittävin varallisuuden muoto, vaan esimerkiksi kiinteistö pääoma, tuotannollinen pääoma ja rahoitusvarallisuus ovat paljon merkittävämmässä roolissa.¹⁶⁴

Toisinaan on ehdotettu myös kulutusverojen käyttämistä sosiaalisten osinkojen rahoittamiseen. Kappaleessa 5 käsiteltiin Philippe Van Parijsin ja Yannick Vanderborghtin ehdottamaa pääasiassa arvonlisäveroilla ra-

158 Barnes, 2014; Krätke, 2004.

159 Olisi kuitenkin tärkeää varmistaa rahaston demokraattinen hallinnointi.

160 Standing, 2019a; Lansley & Reed, 2019; Share The World's Resources 18.3.2015.

161 Standing, 2019a; Barnes 2014, 94; Share The World's Resources 18.3.2015.

162 Oxfam, 2015.

163 Howard ym., 2019, 126-127

164 Piketty, 2016, 235-237.

hoitettavaa euro-osingon mallia¹⁶⁵. USA:ssa Mark Walker on ehdottanut, että 14% ALV:lla voitaisiin rahoittaa 10 000 dollarin suuruinen vuosittainen perustulo kaikille työikäisille kansalaisille¹⁶⁶. Kulutusverot, kuten ALV, ovat ympäristöverojen tavoin regressiivisiä veroja. Ne eivät myöskään sinällään kohdistu yhteisten resurssien käyttöön tai ekologisen haitan aiheuttamiseen. Arvonlisävero on kuitenkin mahdollista toteuttaa siten, että tuotteiden verokannat määriteltäisiin niiden ympäristövaikutusten pohjalta. Tällaisella kestävä kehityksen ALV:lla olisi samanlainen ohjauvaikutus kuin tuotantoon tai luonnonvarojen käyttöönottoon kohdistuvilla veroilla¹⁶⁷. Kierrätysmateriaaleista valmistetuille tuotteille, kasvipöydäille ruualla ja aineettomille palveluille voitaisiin määritellä nykyistä alhaisemmat ALV-kannat, kun taas paljon energiaa tai luonnonvaroja käyttäviä tuotteita verotettaisiin korkeammin. Näin yhteisten resurssien hyödyntämisen idea voitaisiin sisällyttää myös kulutusveroon. Kulutukseen kohdistuva vero voisi olla ainakin osittain vaihtoehtona raaka-aineiden käytön tai ympäristöhaitan aiheuttamisen verottamiselle.

Yhteisistä resursseista jaettujen sosiaalisten osinkojen ei tarvitse rajoittua kansallisvaltion rajojen sisään, vaan samalla periaatteella voidaan toteuttaa myös jokaisen ihmisen oikeus hänelle kuuluvaan osuuteen globaaleista resursseista. Tavoite globaalista sosiaalisesta osingosta on kunnianhimoinen, koska se vaatisi kansainvälistä yhteistyötä eikä tällä hetkellä ole olemassa globaalinen verotuksen, resurssienjaon tai edustuksellisen demokratian instituutioita. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö sitä kannattaisi tavoitella. Globaali sosiaalinen osinko uudenlaisena taloudellisen jaon me-

kanismina auttaisi yhdessä muiden toimenpiteiden kanssa purkamaan globaalin talouden eriarvoisuutta luovia rakenteita ja jakamaan resursseja tasaisemmin niin maiden välillä kuin yksittäisten maiden sisällä. Selkeästi globaaleja resursseja ovat esimerkiksi ilmakehä, avaruus, sähkömagneettinen spektri, valtameret ja niiden pohja ja vaikkapa globaali rahoitusjärjestelmä. Myös esimerkiksi asevarustelun vähentämisen kautta olisi mahdollista kerätä rahoitusta globaaliin sosiaaliseen osinkoon ja samalla vähentää aseellisten konfliktien riskiä. Haasteena olisi paitsi maiden saaminen mukaan järjestelmään, myös puutteelliset väestörekisterit köyhemmissä maissa. Köyhissä maissa ei myöskään kaikilla ihmisillä ole pankkitilejä tai helppoa pääsyä pankkiin. Ratkaisuna tähän olisi osinkojen jako esimerkiksi mobiilimaksujärjestelmän avulla. Myös rikkaammissa maissa esimerkiksi paperittomat siirtolaiset jäisivät järjestelmän ulkopuolelle, jos heillä ei olisi jotain keinoa rekisteröityä osingon saajiksi ilman tarvetta asioida paikallisten viranomaisten kanssa. Vaikka toteutukseen liittyisi isoja haasteita, niiden ratkaiseminen kysyy lähinnä poliittista tahtoa ja yhteistyötä. Mahdollisine puutteineenkin järjestelmä olisi askel oikeaan suuntaan.

Yhteisten resurssien käytöstä tai ekologisen haitan aiheuttamisesta perittävät verot tai maksut yhdistettynä sosiaalisiin osinkoihin auttaisivat lieventämään taloudellista eriarvoisuutta. Verotuksella voitaisiin kuitenkin ehkä saada osingoille laajempi rahoituspohja kuin käyttäjämaksuilla. Erityisen tehokkaasti historiallisesti kumuloituneeseen taloudelliseen eriarvoisuuteen puretuksi Piketty ehdottama (globaali tai alkuun esimerkiksi EU:n tasolla toteutettu) progressiivinen varallisuusvero¹⁶⁸. Tämän ohella yhteis- ja

165 Van Parijs & Vanderborght 2012; Van Parijs 2013.

166 Walker, 2016.

167 Finér 14.6.2018.

168 Piketty ei kuitenkaan kytke ehdotustaan sosiaalisten osinkojen rahoittamiseen, vaan perinteisen sosiaaliturvan ja palveluiden parempaan resursointiin.

pääomatulovero¹⁶⁹ sekä perintö- ja lahjaverot ovat tehokkaita varallisuuserojen tasaajia, joita olisi mahdollista hyödyntää myös sosiaalisten osinkojen rahoituksessa.

Pikettyn ehdottama globaali progressiivinen pääomaverotus auttaisi paitsi varallisuuserojen tasoittamisessa, myös demokraattisen avoimuuden laajentamisessa kansainvälisiin pääomavirtoihin ja pankkijärjestelmään. Ehdotuksessa vuosittainen varallisuusvero perittäisiin kaiken yksityishenkilön omistaman varallisuuden (esim. asuinkiinteistöt, rahoituspääoma, rakennukset, kalustot, koneet ja patentit) nettoarvosta vähentämällä siitä velat. Koska täysin globaalia pääomaverotusta ei ole välittömästi näköpiirissä, voitaisiin Pikettyn mukaan vero toteuttaa ensi vaiheessa vapaaehtoisten maiden kesken alueellisenä tai maanosakohtaisena. Verokanta voisi ehdotuksen mukaan olla esimerkiksi nolla prosenttia miljoonaan euroon asti, yksi prosentti miljoonasta eurosta viiteen miljoonaan euroon asti ja kaksi prosenttia viiden miljoonan euron jälkeen. Mahdollisesti miljardi euroa ylittävältä osalta varallisuudesta perittävä vero voisi olla huomattavasti korkeampi, esimerkiksi viisi tai kymmenen prosenttia. Pientä tai keski suurta omaisuutta voisi Pikettyn mukaan olla mahdollista verottaa myös hyvin pienellä veroprosentilla. Pikettyn mukaan pääomaverotus olisi kannattavinta toteuttaa ylikansallisenä (esimerkiksi alkuun EU:n tasolla), koska yksittäisen maan ottaessa sen käyttöön olisi veronkierron riski liian korkea. Vaihtoehtona vuosittaiselle verolle olisi periä kertaluonteisia pääomaveroja, jotka voisivat olla hyvinkin korkeita.¹⁷⁰ Kertaluonteisia varallisuusveroja voisi olla mahdollista käyttää myös sosiaalisia

169 Suurituloisimpien voittoihin kohdistuva yhteisöverotus ja osinkoverotus olisivat tehokkaita tapoja verottaa varallisuutta, koska ne kohdistuvat nettotuloon, jolloin niiden taso voidaan asettaa hyvinkin korkeaksi. EU ja OECD ovat ehdottaneet globaalin minimiyhteisöveron käyttöönottoa.

170 Piketty, 2016, 472-485.

osinkoja jakavan rahaston alkupääomaan.

Paitsi että varallisuuteen kohdistuvat verot puuttuvat suoraan omistuksen äärimmäiseen keskittymiseen, niiden avulla voidaan myös jakaa digitalisaation ja uuden teknologian tuottamia hyötyjä tasaisemmin. Osa automaation mahdollistamasta tuottavuuden kasvusta voitaisiin palauttaa pääoman omistajilta takaisin ihmisille, jotka ovat menettäneet työpaikkansa tai joutuneet siirtymään matalapalkkaisempiin töihin.

Eri maissa on ollut eri aikoina käytössä erilaisia varallisuuteen kohdistettuja veroja. Esimerkiksi kiinteistövarallisuutta verotetaan käytännöllisesti katsoen kaikissa maissa¹⁷¹. Rahoitusvarallisuus on harvemmin verotuksen piirissä, eikä verotettavasta varallisuudesta saa yleensä vähentää velkoja. Valtiot ovat keventäneet yritysten voittojen verotusta ja siirtäneet korot, osingot ja muut rahoitustuotot yleisen verojärjestelmän ulkopuolelle¹⁷². Tästä johtuen useimmissa maissa verotus on tuloasteikon huipulla muuttumassa tai muuttunut regressiiviseksi¹⁷³. Jotkin Euroopan valtiot verottavat progressiivisesti myös kokonaisvarallisuutta. Varallisuusverot vesitetään kuitenkin usein säätämällä liuta poikkeuksia ja vapauttamalla osa omaisuuslajeista verotuksesta.¹⁷⁴ Monet maat, kuten Suomi, ovat menneinä vuosikymmeninä lakkauttaneet varallisuusve-

171 Kiinteistövarallisuus on merkittävin omistuksen muoto keskiluokalla, kun taas kaikkein rikkaimpien omaisuus koostuu ensisijaisesti tuotannollisesta pääomasta ja rahoitusvarallisuudesta (Piketty, 2016, 237).

172 EU:n ja OECD:n viimeaikaiset ehdotukset minimiyhteisöverosta sekä niiden toimet aggressiivisen verosuunnittelun ja veronkierron torjumiseksi (mm. EU:n veronkiertodirektiivi ja OECD:n rajat ylittävä tilitietojenvaihto) tehostavat pääomien tuottojen verotusta.

173 Piketty, 2016, 452.

174 Piketty, 2016, 473-474.

ron¹⁷⁵. Piketty mukaan hänen ehdottamansa globaali progressiivinen pääomaverosta vastaisi 2000-luvun haasteisiin samaan tapaan kuin progressiivinen tulovero vastasi 1900-luvulla teollistuvien yhteiskuntien haasteisiin: se mahdollisti hyvinvointivaltioiden kehityksen sekä tulo- ja varallisuuserojen rakennemuutoksen¹⁷⁶. Globaali pääomavero auttaisi lieventämään varallisuuden keskittymistrendiä, sekä yhdessä muiden toimenpiteiden kanssa sääntelemään globaalia kapitalismia¹⁷⁷.

Sosiaalista osinkoa voisi alkaa toteuttaa joko kansallisella tai ylikansallisella tasolla. Suomessa esimerkiksi kaivosveron toteuttaminen voisi olla ensimmäinen askel kansallisen osinkojärjestelmän perustamiseksi. Kansalaisaloite kaivosveron käyttöönotosta on parhaillaan eduskunnan käsittelyssä¹⁷⁸. Kaivosyritysten kokonaisveroaste on Suomessa kansainvälisesti verraten poikkeuksellisen alhainen. Finnwatch-järjestön vuonna 2016 julkaisema raportti osoitti, että Suomen verolainsäädännön puutteet sallivat ulkomaisten kaivosyhtiöiden louhia Suomesta malmeja ilman, että tästä jää suomalaisille kunnollista korvausta.¹⁷⁹ Kaivosveron tuotto yksinään mahdollistaisi kuitenkin ainoastaan hyvin vaatimattomat osingot, joten rahoitusta olisi täydennettävä esimerkiksi muilla ympäristöveroilla.

Euroopan unionin tasolla ensimmäisenä askeleena voisi toimia esimerkiksi hiiliosinko, johon olisi mahdollista liittää mukaan muita halukkaita maita. Järjestelmän ulkopuolella olevista maista tuotaville tuotteille asetettaisiin hiilitullit. Tämän rinnalla olisi mahdollista toteuttaa Piketty ehdottama ylikansallinen pääomaverosta. Sosiaalisia osinkoja voisi joko jakaa ihmisille suoraan tai vaihtoehtoisesti perustaa osinkoja hallinnoivan rahaston, joka kerryttäisi ajan mittaan pääomaansa ja investoisi ekologista siirtymää tukeviin kohteisiin, esimerkiksi uusiutuvan energian tuotantoon ja kiertotalousratkaisuihin. Tällöin se muistuttaisi toteutustavaltaan rahastoivia eläkejärjestelmiä. Kertaluontoinen korkeampi kaikkein varakkaimmille suunnattu varallisuusvero voisi auttaa rahaston alkupääoman kokoamisessa. Rahaston synnyttyä sen pääomaa voisi ryhtyä kasvattamaan useilla vaihtoehtoisilla yhteisresurssien käyttöön ja varallisuuteen kohdistuvilla veroilla ja maksuilla, jotka voisivat koskea esimerkiksi luonnonvarojen käyttöönottoa tai ympäristöhaitan aiheuttamista, henkisen omaisuuden suojaamista patentein tai tekijänoikeuksin, rahoitusmarkkinoita ja varallisuutta. Philippe Van Parijs ja Yannick Vanderborght ehdottavat myös kaiken sähköisen maksuliikenteen verotusta hyvin pienellä ”mikroverolla”¹⁸⁰.

175 Suomessa varallisuusvero lakkautettiin vuonna 2005.

176 Piketty, 2016, 429.

177 Piketty, 2016, 471.

178 Talousvaliokunnan mietintö TaVM 7/2020 vp – KAA 7/2019 vp.

179 Finnwatch, 2016.

180 Van Parijs & Vanderborght, 2017, 154.

Sosiaalinen osinko ja sosiaaliturva

Kuten todettua, sosiaalinen osinko ei olisi sosiaaliturvaa perinteisessä mielessä, vaan täysin uudenlainen tapa toteuttaa taloudellisten resurssien jakoa. Tässä kappaleessa pohditaan vielä seikkaperäisemmin sosiaaliturvan uudistamisen haasteita ja sosiaalisten osinkojen suhdetta sosiaaliturvaan.

Sosiaaliturvajärjestelmien uudistaminen on paitsi teknisesti hankalaa, myös runsaasti poliittisia erimielisyyksiä aiheuttavaa. Vaikka on todennäköistä, että tulevaisuuden sosiaaliturva sisältää nykyistä enemmän perustulon piirteitä, esimerkiksi eri etuuksien yhtenäistämistä sekä työn ja sosiaaliturvan yhteensovittelua, on melko epätodennäköistä, että täysin vastikkeeton perustulo toteutuisi lähitulevaisuudessa.

Lisäksi sosiaaliturvan uudistaminen on hidasta: Sanna Marinin hallituksen nimittämän sosiaaliturvan uudistuskomitean¹⁸¹ on tarkoitus työskennellä kaksi hallituskautta. Ihmisten toimeentulo-ongelmat ovat kuitenkin tässä ja nyt¹⁸². Suomen perusturva ei vastaa nykyisellään riittävästi toimeentulon

tarpeisiin¹⁸³, mutta perusturvan korotuksia on poliittisesti vaikea saada aikaan. Vaikka sosiaalinen osinko on mahdollista toteuttaa sosiaaliturvauudistuksen osana, sen voi toteuttaa myös siitä kokonaan irrallaan. Sosiaalisen osingon etuna on, että se voitaisiin ottaa käyttöön matalatasoisena ja kapealla rahoituspohjalla varsin nopeastikin. Kaikille automaattisesti maksettavana tulonsiirtona se vaatisi ainoastaan kevyen hallinnon. Sosiaaliset osingot voisivat helpottaa pienituloisten toimeentuloa ilman, että varsinaista sosiaaliturvaa tarvitsisi korottaa. Tällöin olisi välttämätöntä, että osingot määriteltäisiin lähtökohtaisesti etuoikeutetuksi tuloksi suhteessa sosiaaliturvaan, jolloin niitä ei otettaisi huomioon etuuksien tuloarvioissa. Jos sosiaalisen osingon taso nousisi korkeaksi, sillä olisi mahdollista korvata myös osia sosiaaliturvasta.

Yhteisten resurssien tuottaman taloudellisen hyödyn jakaminen ei välttämättä puuttuisi millään lailla nykyisten sosiaaliturvajärjestelmien toimintaan, vaan niitä voisi uudistaa sosiaalisista osingoista riippumatta kohti perustulon tai negatiivisen tuloveron mallia. Täydentämällä sosiaalisella osingolla

181 Sosiaali- ja terveysministeriö (STM): Sosiaaliturvauudistus.

182 Grekula, 2019.

183 Honkanen, 2020.

sosiaaliturvauudistuksena toteutettua perustuloa olisi mahdollista taata kaikille riittävä toimeentulo ilman, että tuloveroasteet nousisivat kohtuuttoman korkeiksi¹⁸⁴. Näin sosiaaliturvana toteutetun perustulon taso voisi olla alhaisempi, kun sitä täydennettäisiin sosiaalisella osingolla¹⁸⁵. Niiden rinnalla olisi mahdollista ottaa käyttöön myös osallisuustulo, jota maksettaisiin ihmisille korvauksena osallistumisesta yleistä hyvinvointia parantaviin tai ekologista jälleenrakennusta edistäviin tehtäviin¹⁸⁶. Vaikka sosiaaliturvan uudistamiselle perustulon suuntaisesti on monia perusteita, sosiaaliturvan päälle rakennettavana järjestelmänä sosiaalinen osinko mahdollistaisi kuitenkin myös sosiaaliturvan harkinnanvaraisten ja kansallisten erityispiirteiden säilyttämisen.

Sosiaaliturvakeskustelussa vastikkeetonta perustuloa on yleensä vastustettu sillä, että pelätään joidenkin yksilöiden ”vapaamatkustamista”¹⁸⁷. Perustulo on nähty epäreiluna tulonsiirtona työtä tekevilta niille, jotka eivät vaivaudu työskentelemään. Vaikka perustuloa on Suomessa usein puolustettu vetoamalla sen kannustaviin ominaisuuksiin¹⁸⁸, vuosina 2017-2018 toteutetulla perustulokokeilulla oli ainoastaan maltillisen positiivisia vaikutuksia työllisyyteen¹⁸⁹. Kohderyhmä kuitenkin koostui suurelta osin pitkäaikaistyöttömistä, joten sen perusteella ei voida tehdä päätelmiä perustulon kannustinvaikutuksista koko väestön tasolla. Kuitenkin iso osa vastikkeettoman tulon vastustuksesta perustuu ajatukselle, että ilman ehtoja maksettava raha on moraalises-

184 Ks. Kangas ym., 2016.

185 Ks. Lansley & Reed, 2019.

186 Ks. Perkiö & Kajanoja, 2015.

187 Esim. Standing, 2017, 117-120; Van Parijs & Vanderborght, 2017, 99-103; Perkiö ym., 2019; Perkiö, 2020b.

188 Perkiö, 2020a.

189 Sen sijaan perustulolla oli selkeitä positiivisia hyvinvointivaikutuksia (Kangas ym., 2020).

ti väärin ja vaikuttaa yhteiskunnassa yleistä moraalialia rapauttavasti. Tällainen vastustus pohjaa syvällä oleviin moraalisiin käsityksiin esimerkiksi vastavuoroisuuden normista sekä siitä, minkälaiset ihmiset ”ansaitsevat” yhteiskunnan tukea. Sosiaalisen osingon viitekehysessä perustulo taas näyttäytyy ”reiluna osuutena” (fair share)¹⁹⁰ kaikille yhteisesti kuuluvista resursseista. Tulonjakoon keskitetyt perustelut voisivat kyetä murtamaan erityisesti ”ansaitsevuuteen” ja vastavuoroisuusnormiin perustuvan ”ilmaisen rahan” moraalisen vastustuksen. Koska sosiaalinen osinko voisi olla alkuvaiheessa tasoltaan vaatimattomampi, sen toteuttamiselle voisi olla mahdollista löytää perinteiset poliittiset jakolinjat ylittävä tuki. Osinkomuotoinen perustulo auttaisi myös kiertämään sosiaaliturvan uudistuksena toteutettavien perustulomallien kohtaamat institutionaaliset vaikeudet. Nykyisten sosiaaliturvan ja verotuksen rakenteiden puitteissa on osoittautunut vaikeaksi luoda perustulomallia, joka olisi samanaikaisesti kustannusneutraali, parantaisi työnteon kannusteita eikä heikentäisi tuensaajien toimeentuloa¹⁹¹.

Sosiaaliturvan uudistamiseen tähtäävät perustulomallit ja sosiaalisen osingon mallit eroavat toisistaan erityisesti siinä, miten etuuden rahoitus ja hallinto järjestetään. Sosiaaliturvaa uudistavissa perustulomalleissa yleensä uudistetaan tuloverotusta¹⁹² ja sosiaaliturvan osia korvataan perustulolla. Järjestelmä toimii perinteisten verotuksen ja sosiaaliturvan instituutioiden puitteissa. Sosiaalisen osingon malleissa rahoitus taas perustuu yhteisten resurssien käyttöön ja

190 Van Parijs & Vanderborght, 2017, 103-104.

191 Ks. Kangas ym., 2016.

192 Tosin ei ole mitenkään välttämätöntä kytkeä perustulon rahoitusta tuloveroon, vaan myös sosiaaliturvan uudistuksena toteutettava perustulo voidaan rahoittaa myös muilla tavoin (ks. esim. Standing, 2019a).

omistukseen. Järjestelmä voisi toimia myös muista julkishallinnon instituutioista irrallisena, joko kansallisesti tai ylikansallisesti.

Koronaviruksen aiheuttama pandemia suisti globaalin talouden syvään kriisiin. Se myös osoitti, kuinka valtiot ovat pakon edessä kyvykkäitä tarttumaan poikkeuksellisiin toimiin ja joustamaan budjettirajoitteista. Ilmastomuutos ja muut ympäristöongelmat eivät ole vielä toistaiseksi saaneet aikaan samanlaista kunnianhimoa. Pandemian laantuttua talouden elvytystoimet tulevat ajankohtaisiksi. Tällöin on tärkeää, että talouden rakenteita uudistetaan samalla sosiaalisesti oikeudenmukaisemmiksi ja elvytystoimet kohdistetaan sektoreille, jotka edistävät siirtymää hiilineutraaliin ja ekologisesti kestävään yhteiskuntaan. Sosiaalinen osinko auttaisi osaltaan rakentamaan infrastruktuuria taloudelle, jossa resurssit jakautuvat tasaisemmin ja ekologisesti haitallista tuotantoa rajoitetaan. Kytkeytyä kokonaisvaltaiseen ekologisen jälleenrakennuksen ohjelmaan sillä olisi keskeinen rooli ihmisten toimeentulon turvaamisessa ja uudenlaisten taloudellisten organisoitumisen mallien synnyttämisessä. EU:n tasolla toteutettuna sosiaalinen osinko vahvistaisi unionin sosiaalista ulottuvuutta ja voisi olla jopa yksi keino ehkäistä unionin hajoaminen.

Globaalin pandemian aiheuttama talouden

äkkijarrutus osoitti, kuinka perinteiset hyvinvointivaltioiden turvaverkot eivät riitä tilanteessa, jossa suuri määrä ihmisiä hyvin erilaisissa elämäntilanteissa menettää yllättäen toimeentulonsa. Tämä tuli esiin erityisesti itsensä työllistäjien ja yrittäjien jäädessä turvattomiksi. Perustulon tyyppinen sosiaaliturva olisi taannut vähimmäisturvan automaattisesti tilanteessa, jossa henkilön tulot äkillisesti putoavat. Suomalainen sosiaaliturvajärjestelmä mahdollisti kuitenkin nopean reagoinnin laajentamalla työttömyysturvaa kattamaan myös toimeentulonsa menettäneet yrittäjät. Tästä huolimatta pitkät hakujonot muodostuivat ongelmaksi. Ilmasto- ja ympäristökriisin pahentuessa koronaepidemian kaltaiset poikkeustilat tulevat todennäköisesti yhä tavallisemmiksi, joten sosiaalisia turvaverkkoja on kehitettävä turvaamaan joustavasti ihmisten toimeentulo erilaisissa tilanteissa. Sosiaalinen osinko voisi täydentää perinteisempiä turvaverkkoja tarjoamalla säännöllisen, muista tuloista riippumattoman tulonlähteen. Osinkoja voisi periaatteessa käyttää taloustaantumissa myös elvyttävän talouspolitiikan työkaluna, koska niiden taso olisi mahdollista varioida taloussuhdanteiden mukaan. Olisi tärkeää varmistaa osingoille riittävä rahoituspohja myös tilanteissa, joissa

tietyistä resursseista saatava tuotto heikkenisi esimerkiksi taloudellisen laskusuhdanteen tai ekologisen ohjausvaikutuksen seurauksena.

Sosiaalinen osinko tarjoaa uudenlaisen näkökulman siihen, mihin taloudellisen arvon tuotanto perustuu, miten sen hyödyt ovat historiallisesti jakautuneet ja miten niiden tulisi oikeudenmukaisesti jakautua. Osingot voisivat luoda perustan kokonaan uudensel- lälle taloudelliselle järjestykselle, jossa niiden rooli vahvistuisi ajan kuluessa¹⁹³. Vaikka sosiaalinen osinko määritelmällisesti vastaa perustuloa (säännöllinen, universaali, hen-

kilökohtainen ja vastikkeeton etuus), olisi sel- vyyden vuoksi ehkä tarpeellista erottaa perus- tulo sosiaaliturvan uudistuksena ja perustulo sosiaalisena osinkona toisistaan. Näiden vä- lillä on eroja paitsi siinä, miten uudistuksen tarve perustellaan, myös institutionaalisessa toteutuksessa. Vaikka Suomessa on keskustel- tu verrattain paljon perustulosta, ehdotus so- siaalisesta osingosta on ollut tuntemattomam- pi. Tämä raportti tulee toivottavasti osaltaan avaamaan keskustelua sosiaalisesta osingosta ja johtamaan myös konkreettisiin ehdotuksiin sen toteuttamisen vaihtoehtoista.

193 Share The World's Resources 17.6.2014.

Lähteitä

Kirjat, artikkelit ja raportit

- Ackerman, B. & Alstott, A. (2006) Why Stakeholding? Teoksessa Ackerman, B. Alstott, A. & Van Parijs, P.: *Redesigning Distribution. Basic Income and Stakeholder Grants as Cornerstones for an Egalitarian Capitalism*. London: Verso.
- Andersson, J. O. (2010) Basic Income from an ecological perspective. *Basic Income Studies*, 4(2).
- Andersson, J. O. (2012) Perustulo ja kohtuutalous – radikaali yhdistelmä. Teoksessa: Perkiö, J. & Suopanki, K. (toim.) *Perustulon aika*. Helsinki: Into.
- Barnes, P. (2014) *With Liberty and Dividends for All. How to Save Our Middle Class When Jobs Don't Pay Enough*. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers.
- Birnbaum, S. (2012) *Basic Income Reconsidered. Social Justice, Liberalism, and the Demands of Equality*. New York: Palgrave MacMillan.
- Blackburn, R. (2007) Plan for a Global Pension. *New Left Review*, 47, sept/oct 2007. Luettavissa: <https://newleftreview.org/issues/II47/articles/robin-blackburn-plan-for-a-global-pension>.
- Büchs, M. & Koch, M. (2017) *Postgrowth and Wellbeing: Challenges to Sustainable Welfare*. Palgrave Pivot, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Caputo, R. (2012) (toim.) *Basic Income Guarantee and Politics: International Experiences and Perspectives on the Viability of Income Guarantee*. New York: Palgrave Macmillan.
- Cunliffe, J. & Erreygers, G. (toim.) (2004) *The Origins of Universal Grants. An Anthology of Historical Writings on Basic Capital and Basic Income*. Hampshire and New York: Palgrave MacMillan.
- Egger, D., Haushofer, J., Miguel, E., Niehaus, P. & Walker, M. (2019) General equilibrium effects of cash transfers: experimental evidence from Kenya. Give Directly 21.11.2019. Ladattavissa: <https://www.givedirectly.org/wp-content/>

- uploads/2019/11/General-Equilibrium-Effects-of-Cash-Transfers.pdf.
- Eskelinen, T. & Perkiö, J. (2018) Micro-investment perspective and the potential of the universal basic income. *Development Policy Review*, 36 (S2), O696-O709.
- Eskelinen, T., Hirvilammi, T., & Venäläinen, J. (2020) (toim.) *Enacting Community Economies Within a Welfare State*. Mayfly Books. Ladattavissa: <http://mayflybooks.org/?p=294>.
- Esping-Andersen, G. (1990) *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Finnwatch (2016) *Kaivosverotuksen kehitysmää: Selvitys metallimalmeja louhivien kaivosyhtiöiden veronmaksusta ja verosuunnittelusta Suomessa*. Finér, L. & Ylönen, M. Helsinki: Finnwatch. Luettavissa: <https://docplayer.fi/15965969-Kaivosverotuksen-kehitysmää.html>.
- Gentilini, U., Grosh, M., Rigolini, J. & Yemtsov, R. (2020) *Exploring Universal Basic Income: A Guide to Navigating Concepts, Evidence, and Practices*. Washington, DC: World Bank. © World Bank. License: CC BY 3.0 IGO. Ladattavissa: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/32677>.
- Grekula, E.-M. (2019) Kertomuksia nykyajan köyhyydestä. Syitä ja ratkaisuehdotuksia. Helsinki: Vasemmistofoorumi ry: Raportteja 3/2019. Ladattavissa: <http://vasemmistofoorumi.fi/uusi/wp-content/uploads/2019/11/grekula-sivut-netti.pdf>.
- Hansen, J. E. (2015) Environment and development challenges: the imperative of a carbon fee and dividend. Teoksessa: Bernard, L. & Semmler, W. (toim.) *The Oxford handbook of the macroeconomics of global warming*. Oxford: Oxford university press.
- Hess, C. (2008) Mapping the New Commons. Presented at "Governing Shared Resources: Connecting Local Experience to Global Challenges;" the 12th Biennial Conference of the International Association for the Study of the Commons, University of Gloucestershire, Cheltenham, England, July 14-18, 2008. Ladattavissa: <https://surface.syr.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1023&context=sul>.
- Hickel, J. & Kallis, G. (2019) Is Green Growth Possible? *New Political Economy*, DOI: 10.1080/13563467.2019.1598964.
- Hirvilammi, T. (2015) Kestävän hyvinvoinnin jäljillä. Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen. Väitöskirja, Helsingin yliopisto.
- Hirvilammi, T. (2020) The Virtuous Circle of Sustainable Welfare as a Transformative Policy Idea. *Sustainability*, 12, 391.
- Honkanen, P. (2020) *Perusturvan kehitys 2010–2020*. Helsinki: Soste ry. Ladattavissa: <https://www.soste.fi/perusturvan-kehitys-2010-2020/>
- Howard M.W., Pinto J., Schachtschneider U. (2019) Ecological Effects of Basic Income. Teoksessa: Torry M. (toim.) *The Palgrave International Handbook of Basic Income. Exploring the Basic Income Guarantee*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Jokinen, E. (2018) Elämä 2000-luvulla – pätkätyön prekaari käyttöliittymä.

- Teoksessa Suoranta, A. & Leinikki, S. (toim.) *Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta*. Tampere: Vastapaino.
- Jourdan, S. (2020) *Helicopter Money as a response to the COVID-19 recession in the Eurozone*. Positive Money Europe. Ladattavissa: <https://www.positivemoney.eu/2020/03/helicopter-money-covid19-report/>.
- Joutsenvirta, M., Hirvilammi, T., Ulvila, M. & Wilén, K. (2016) *Talous kasvun jälkeen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kangas, O., Honkanen, P., Hämäläinen, K., Kanerva, M., Laamanen, J.-P., Pulkka, V.-V., Räsänen, T., Simanainen, M., Tuovinen, A.-K. & Verho, J. (2016) *Ideasta kokeiluihin – Loppuraportti perus-tulokokeilun toteuttamisvaihtoehdoista*. Valtioneuvoston kanslia: Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 63/2016. Ladattavissa: <https://tietokayttoon.fi/julkaisu?pubid=15703>
- Kangas, O., Jauhiainen, S., Simanainen, M., & Ylikännö, M. (2020) (toim.) *Suomen perustulokokeilun arviointi*. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö: Raportteja ja muistioita 2020:15, Ladattavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-9890-2>
- Kantola, A. & Kuusela, H. (2019) *Huipputulokset - Suomen rikkain promille*. Tampere: Vastapaino.
- Koch, M. & Fritz, M. (2014) Building the Eco-social State: Do Welfare Regimes Matter? *Journal of Social Policy* 43:4, 679-703.
- Kropotkin, P. (1892) *Leivän valloitus*. Luettavissa: <https://www.marxists.org/suomi/kropotkin/1892/leivan-valloitus/index.htm>.
- Krätke, M. R. (2004) Basic income, commons and commodities: The public domain revisited. Teoksessa: Standing, G. (toim.), *Promoting Income Security as a Right. Europe and North America*. London: Anthem Press.
- Lansley, S. ja Reed, H. (2019) *A Basic Income for All: From Desirability to Feasibility*. London, Compass. Ladattavissa: https://www.compassonline.org.uk/wp-content/uploads/2019/03/Compass_BasicIncomeForAll_2019.pdf
- Lillrank P, Hamilo M, Lepomäki E. (2013) *Perustili. Toimeliaisuuteen, työllistämiseen ja säästämiseen kannustava sosiaaliturvan kokonaisuudistus*. Helsinki: Libera, 2013. Ladattavissa: http://libera.fi/liberauusi/wp-content/uploads/2013/12/Perustili_finali.pdf
- Lucarelli, S. & Fumagalli, A. (2008) Basic Income and Productivity in Cognitive Capitalism. *Review of Social Economy*, 66:1, 71-92.
- Lähde, V. (2013) *Niukkuuden maailmassa*. Tampere: niin & näin -kirjat.
- Morini, C. & Fumagalli, A. (2010) Life put to work: Towards a life theory of value. *ephemera* 10(3/4), 234-252. Luettavissa: <http://www.ephemerajournal.org/sites/default/files/10-3morinifumagalli.pdf>.
- Murray, M.C. & Pateman, C. (2012) (toim.) *Basic Income Worldwide: Horizons of Reform*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Nystrom & Luckow (2014) *The Economic, Climate, Fiscal, Power, and Demographic*

- Impact of a National Fee-and-Dividend Carbon Tax*. Regional Economic Models Inc (REMI). A report for Citizens' Climate Lobby (CCL). Ladattavissa: <https://11bup83sxdssi1xzei13lp04-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2018/05/The-Economic-Climate-Fiscal-Power-and-Demographic-Impact-of-a-National-Fee-and-Dividend-Carbon-Tax-5.25.18.pdf>
- OECD (2017) *Basic income as a policy option: Can it add up?* Policy Brief on the Future of Work, OECD Publishing, Paris. Ladattavissa: <http://www.oecd.org/employment/emp/Basic-Income-Policy-Option-2017.pdf>
- Ortiz, I.; Behrendt, C.; Acuña-Ulate, A. & Nguyen, Q. A. (2018) *Universal Basic Income proposals in light of ILO standards: Key issues and global costing*. ESS - Working Paper No. 62. ILO: Geneva. Ladattavissa: <http://socialprotection-humanrights.org/wp-content/uploads/2018/07/55171.pdf>
- Oxfam (2015) *Extreme carbon inequality – why the Paris climate deal must put the poorest, lowest emitting and most vulnerable people first*. Ladattavissa: https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/mbextreme-carbon-inequality-021215-en.pdf
- Paine, T. (1797) XXVIII. AGRARIAN JUSTICE. Teoksessa *The Writings of Thomas Paine*. Volume III, 1791-1804. Toimittanut Moncure Daniel Conway. Ladattavissa: https://www.gutenberg.org/files/31271/31271-h/31271-h.htm#link2H_4_0029.
- Perkiö, J. (2015) Universal Basic Income: a cornerstone of the new economic order. Teoksessa: Borgnäs, K., Eskelinen, T., Perkiö, J. & Warlenius, R. (toim.) *The Politics of Ecosocialism. Transforming Welfare*. Routledge.
- Perkiö, J. (2019) *Talous ekologisen kriisin aikana*. Helsinki: Vasemmistofoorumi ry: raportteja 2/2019. Ladattavissa: <http://vasemmistofoorumi.fi/uusi/wp-content/uploads/2019/08/perkioverkko.pdf>.
- Perkiö, J. (2020a) From Rights to Activation: The Evolution of the Idea of Basic Income in the Finnish Political Debate, 1980–2016. *Journal of Social Policy*, 49(1), 103-124.
- Perkiö, J. (2020b) Legitimising a radical policy idea: framing basic income as a boost to labour market activity. *Policy & Politics*, 48(2), 277-293.
- Perkiö, J. & Kajanoja, J. (2015) Perustulo ja uusi työllisyyspolitiikka. Teoksessa: Jakonen, M. & Silvasti, T. (toim.) *Talouden uudet muodot*. Helsinki: Into.
- Perkiö, J., Rincon, L. & van Draanen, J. (2019) Framing basic income: comparing media framing of basic income in Canada, Finland, and Spain. Teoksessa: Torry, M. (toim.) *The Palgrave International Handbook of Basic Income. Exploring the Basic Income Guarantee*, Cham: Palgrave Macmillan.
- Piketty, T. (2016) *Pääoma 2000-luvulla*. Helsinki: Into.
- Pogge, T. (2001) Eradicating Systemic Poverty: brief for a global resources dividend. *Journal of Human Development*, 2(1).
- Pulkka, V.-V. (2017). A free lunch with robots – can a basic income stabilise the digital

- economy? *Transfer: European Review of Labour and Research*, 23(3), 295–311.
- Segal, P. (2009) *Resource Rents, Redistribution, and Halving Global Poverty: The Resource Dividend*, Oxford Institute for Energy Studies, June 2009. Ladattavissa: <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2010/11/SP22-ResourceRentsRedistributionandHalvingGlobalPovertThe-ResourceDividend-Paulsegal-20091.pdf>
- Standing G. (2011) *The Precariat: The new dangerous class*. London and New York: Bloomsbury Academic.
- Standing, G. (2017), *Basic Income: And How We Can Make It Happen*, London: Penguin.
- Standing, G. (2019a) *Basic Income as Common Dividends: Piloting a Transformative Policy A Report for the Shadow Chancellor of the Exchequer*. Progressive Economy Forum. Ladattavissa: https://www.progressiveeconomyforum.com/wp-content/uploads/2019/05/PEF_Piloting_Basic_Income_Guy_Standing.pdf
- Standing, G. (2019b) *Plunder of the Commons: A Manifesto for Sharing Public Wealth*. Pelican Books.
- Steensland, B. (2008) *The Failed Welfare Revolution: America's Struggle over Guaranteed Income Policy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Tamminen, S., Honkatukia, J., Leinonen, T. & Haanperä, O. (2019) *Kestävän kehityksen verouudistus – Kohti päästötöntä Suomea*. Helsinki: Sitra. Ladattavissa: <https://www.sitra.fi/julkaisut/kestavan-kehityksen-verouudistuskohti-paastotonta-suomea/>
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2016) *Kotitalouksien varallisuus [verkkojulkaisu]*. ISSN=2242-3214. 2016, 3. Varakkaimman kymmenyksen osuus nettovaroista 47 prosenttia. Helsinki: Tilastokeskus. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/vtutk/2016/vtutk_2016_2018-06-05_kat_003_fi.html (viitattu 25.4.2020).
- Toivanen, T. & Venäläinen, J. (2015) *Yhteisvaurauden uusi aika*. Teoksessa: M. Jakonen & T. Silvasti (toim.) *Talouden uudet muodot*. Helsinki: Into.
- Torry, M. (2019) (toim.) *The Palgrave International Handbook of Basic Income. Exploring the Basic Income Guarantee*, Cham: Palgrave Macmillan.
- van der Veen, R. & Groot, L. (2000) (toim.) *Basic Income on the Agenda: Policy Objectives and Political Chances*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Van Parijs, P. (1995) *Real Freedom for All: What (If Anything) Can Justify Capitalism?* Oxford: Clarendon Press.
- Van Parijs, P. & Vanderborght, Y. (2012) "Basic Income in a Globalized Economy". Teoksessa: D. Jacobi ja W. Strengmann-Kuhn (toim.) *Wege zum Grundeinkommen*. Bildungswerk Berlin. Ladattavissa: https://gruenes-grundeinkommen.de/wp-content/uploads/Wege_zum_Grundeinkommen.pdf
- Van Parijs, P. & Vanderborght, Y. (2017) *Basic Income. A Radical Proposal for Free Society and a Sane Economy*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Walker, M. (2016). *Free money for all*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

- Widerquist, K. (2019) *The Negative Income Tax Experiments of the 1970s*. Teoksessa: Torry, M. (toim.) *The Palgrave International Handbook of Basic Income. Exploring the Basic Income Guarantee*, Cham: Palgrave Macmillan.
- Widerquist, K. & Howard, M. (toim.) (2012) *Alaska's Permanent Fund Dividend. Examining its Suitability as a Model*. New York: Palgrave Macmillan.
- Wright, E. O. (2006) Introduction. Teoksessa Bruce Ackerman, Anne Alstott & Philippe Van Parijs: *Redesigning Distribution. Basic Income and Stakeholder Grants as Cornerstones for an Egalitarian Capitalism*. London: Verso.
- Muut lähteet**
- Alaska News 27.9.2019: This year's Alaska Permanent Fund dividend: \$1,606. Luettavissa: <https://www.adn.com/alaska-news/2019/09/27/this-years-alaska-permanent-fund-dividend-1606/> (tarkastettu 28.4.2020).
- BIEN: About basic income. Luettavissa: <https://www.basicincome.org/basic-income/> (tarkastettu 15.4.2020).
- BIEN: About BIEN. Luettavissa: <https://basicincome.org/about-bien/> (tarkastettu 15.4.2020).
- BIOS: Ekologinen jälleenrakennus -verkkosivut. <https://eko.bios.fi> (tarkastettu 15.4.2020).
- Citizens' Climate Lobby: The Basics of Carbon Fee and Dividend. Luettavissa: <https://citizensclimatelobby.org/basics-carbon-fee-dividend/> (tarkastettu 15.4.2020).
- Climate Leadership Council (2019) *The Four Pillars of Our Carbon Dividends Plan*. Luettavissa: <https://clcouncil.org/our-plan/> (tarkastettu 15.4.2020).
- Euroopan komissio 11.12.2019: Komissiolta EU:n uusi kasvustrategia: Euroopan vihreän kehityksen ohjelma. Luettavissa: https://ec.europa.eu/finland/news/green-deal_191211_fi (tarkastettu 28.4.2020).
- Federal Office for the Environment. (2016). CO2 levy. <https://www.bafu.admin.ch/bafu/en/home/topics/climate/info-specialists/climate-policy/co2-levy.html> (tarkastettu 16.4.2020).
- Finér L., 14.6.2018: Mikä on kestävän kehityksen arvonlisävero? Veropolitiikkablogi. Luettavissa: <https://veropolitiikka.blog/2018/06/14/mika-on-kestavan-kehityksenarvonlisävero/#more-1008> (tarkastettu 15.4.2020).
- ECI(2019)000006. Nopea, oikeudenmukainen ja tehokas ratkaisu ilmastonmuutokseen. <https://eci.ec.europa.eu/007/public/#/initiative> (tarkastettu 15.4.2020).
- Government of Canada 16.12.2019: Climate Action Incentive Payment Amounts for 2020. <https://www.canada.ca/en/departement-finance/news/2019/12/climate-action-incentive-payment-amounts-for-2020.html> (tarkastettu 15.4.2020).
- Independent 6.4.2020: Coronavirus: Spain to become first country in Europe to roll out universal basic income. Luettavissa: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/coronavirus-spain-universal-basic-income-europe-a9449336.html> (tarkastettu 15.4.2020).

- Nikkei Asian Review 16.4.2020: Abe adopts universal \$930 handout as walls close in. Luettavissa: <https://asia.nikkei.com/Spotlight/Coronavirus/Abe-adopts-universal-930-handout-as-walls-close-in> (tarkastettu 17.4.2020).
- Oxfam (2017) Just 8 men own same wealth as half the world. Press Release, 16 January 2017. Luettavissa: <https://www.oxfam.org/en/pressroom/pressreleases/2017-01-16/just-8-men-own-same-wealth-half-world> (tarkastettu 3.4.2020).
- Oxfam 21.1.2019: Billionaire fortunes grew by \$2.5 billion a day last year as poorest saw their wealth fall. <https://www.oxfam.org/en/press-releases/billionaire-fortunes-grew-25-billion-day-last-year-poorest-saw-their-wealth-fall> (tarkastettu 24.3.2020).
- Share The World's Resources, 17.6.2014. *A primer on global economic sharing*. Luettavissa: <https://www.sharing.org/information-centre/reports/primer-global-economic-sharing> (tarkastettu 24.3.2020).
- Share The World's Resources 18.3.2015: From basic income to social dividend: sharing the value of common resources. Luettavissa: <https://www.sharing.org/information-centre/articles/basic-income-social-dividend-sharing-value-common-resources> (tarkastettu 24.3.2020).
- South China Morning Post, 26.2.2020: Hong Kong budget to hit record deficit of HK\$139 billion with relief measures of HK\$10,000 per individual and full loan backing for small firms. Luettavissa: <https://www.scmp.com/news/hong-kong/politics/article/3052405/hong-kong-budget-hk120-billion-relief-package-includes> (tarkastettu 17.4.2020).
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (STM): Sosiaaliturvauudistus. <https://stm.fi/sosiaaliturvauudistus> (tarkastettu 25.4.2020).
- State of Alaska: Permanent Fund Dividend Division -verkkosivut. <https://pfd.alaska.gov> (tarkastettu 28.4.2020).
- Taloudemokratia ry: Kansalaisosinko. Luettavissa: <https://taloudemokratia.fi/kansalaisosinko/> (tarkastettu 15.4.2020).
- Talousvaliokunnan mietintö TaVM 7/2020 vp – KAA 7/2019 vp. Kaivoslaki Nyt – Lakialoite kaivoslain muuttamiseksi. Luettavissa: https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Sivut/TaVM_7+2020.aspx (tarkastettu 28.4.2020).
- The Guardian 26.10.2018: Canada passed a carbon tax that will give most Canadians more money. Luettavissa: <https://www.theguardian.com/environment/climate-consensus-97-per-cent/2018/oct/26/canada-passed-a-carbon-tax-that-will-give-most-canadians-more-money> (tarkastettu 15.4.2020).
- Van Parijs, P. 24.7.2013: The Eurodividend: Why the EU should introduce a basic income for all. *LSE EUROPP Blog*. Luettavissa: <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2013/07/24/the-eurodividend-why-the-eu-should-introduce-a-basic-income-for-all-philippe-van-parijs/> (tarkastettu 15.4.2020).
- Yang2020: Carbon Fee and Dividend. Luettavissa: <https://www.yang2020.com>

com/policies/carbon-fee-dividend/
(tarkastettu 15.4.2020).

Yle 22.11.2018: Ylen tukikysely paljastaa
kaksi jyrkkää jakolinjaa puolueissa:

Sosiaaliturvan vastikkeellisuus ja
perustulo. Luettavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-10511290> (tarkastettu
19.11.2019).

Perustulo sosiaalisena osinkona olisi uudenlainen tulonjaon muoto.

Ajatuspaja Vasemmistofoorumin julkaisemassa Perustulo sosiaalisena osinkona -raportissa kartoitetaan mahdollisuuksia sosiaalisten osinkojen toteuttamiseen. Sosiaalinen osinko olisi keino jakaa suorina tulonsiirtoina ihmisille erilaisista yhteisistä resursseista saatavaa taloudellista hyötyä. Tällaisia resursseja voivat olla esimerkiksi luonnonvarat tai ihmiskunnan yhteinen tiedollinen ja kulttuurinen perintö.

Raportin on kirjoittanut Johanna Perkiö, helsinkiläinen yhteiskuntatieteiden maisteri, joka viimeistelee suomalaista perustulokeskustelua käsittelevää väitöskirjaansa Tampereen yliopistolle. Perkiö on toiminut Vasemmistofoorumissa projektitutkijana. ”Olemme ihmiskuntana tilanteessa, jossa vaaditaan arvojen ja ajattelutapojen syvällistä muutosta. Sosiaalinen osinko olisi uuden ajan instituutio, joka auttaisi ohjaamaan yhteiskuntia ekologisesti kestävämmälle ja sosiaalisesti oikeudenmukaisemmalle tielle”, hän toteaa.

978-952-7206-16-4 (nid)

978-952-7206-17-1 (pdf)

ISSN 2670-188X (painettu)

ISSN 2670-1898 (verkkojulkaisu)